

סימן ז

תוספת שבת

הדרשות באות בהמשך אחד —

מהי השייכות בין מאמר הראשון במכילתא (ע"ד כל הענינים שנאמרו בדיבור אחד) והמאמר "זכור מלפניו ושמור מלאחריו מכאן אמרו מוסיפין מחול על הקודש כו"י?

ב. ויובן זה בהקדים הביאור בדרשת המכילתא "זכור מלפניו ושמור מלאחריו כו"י: מזה שבמכילתא יליף הדין דמוסיפין מחול על הקודש מהכתוב "זכור את יום השבת גוי" משמע שזהו דין (בעיקר) בשבת — וצריך להבין: הרי הדין דמוסיפין מחול על הקודש הוא כמו"כ ביוהכ"פ וביו"ט, ובלשון הברייתא בגמרא¹⁰ "כל מקום שנאמר שבות מוסיפין מחול על הקודש"¹¹.

א. במכילתא¹ (עה"פ זכור את יום השבת לקדשו²): זכור ושמור שניהם נאמרו בדיבור אחד, מחללי מות וימת³ וכיום השבת שני כבשים⁴ שניהם נאמרו בדיבור אחד, ערות אשת אחיך⁵ יבמה יבוא עליי⁶ שניהם נאמרו בדיבור אחד⁷, לא תלבש שעמנו וגדילים תעשה לך⁸ שניהם נאמרו בדיבור אחד, מה שאי אפשר לאדם לומר כן שנאמר וכו'.

ולהלן ממשיך במכילתא: זכור ושמור זכור מלפניו ושמור מלאחריו מכאן אמרו מוסיפין מחול על הקודש משל לזאב שהוא טורף⁹ מלפניו ומלאחריו. וצריך להבין: ידוע שכל הפירושים שבאותה תיבה או באותו ענין יש שייכות ביניהם; ובפרט בנדו"ד, ששתי

(1) הובא בפרש"י עה"פ (בשינוי סדר). וכ"ה בספרי תצא כב, יב (ומוסיף עוד ענין שבדיבור אחד נאמרו). ירושלמי נדרים פ"ג ה"ב (ומוסיף עוד ב' ענינים). שבועות פ"ג ה"ח (כנ"ל בנדרים. וליתא "זכור ושמור בדיבור אחד"). וראה שמו"ר פכ"ח, ד. (2) יתרו כ, ח. (3) תשא לא, יד. (4) פינחס כח, ט. (5) אחרי יח, טז. (6) תצא כה, ה. (7) בשמו"ר שם "וכן דבור זכור את יום השבת לקדשו. ואומר וכיום השבת שני כבשים בני שנה. דבור ערות אשת אחיך לא תגלה כי ישבו אחים יחדיו. וכולן אמרן בבת אחת". (8) תצא כב, יא"ב. (9) וכ"ה גם ביל"ש עה"פ. וי"ג "טורד" (ראה מכילתא הוצאת האראוויטץ. וראה שם עוד גירסא "לאב שהי טורד"). (10) ר"ה ט, א. יומא פא, ב. תו"כ אמור כג, כז. (11) כ"ה ביומא שם. (וראה דק"ס שם). ובשו"ע אדה"ז סר"ס א"ס"ד. ובר"ה שם: כל מקום שיש בו שבות מוסיפין כו' (אבל בתוד"ה כל נעתק "שנאמר" — כביומא שם. וכ"ה בר"ח ודק"ס שם). בתו"כ שם (ועד"ז ברי"ף ורא"ש (פ"ח ס"ח) יומא שם ובשו"ע אדה"ז ר"ס

מצוה ואפילו לזרוע לצורך עומר ושתי הלחם שהרי אם מצא חרוש אינו חורש ואינו אוסרו לך בשבת, אף קציר שאני אוסר לך בשל רשות אני אוסר לך). יצא קציר העומר שהוא מצוה (רש"י: שאפילו מצא קצור מצוה לקצור, ויש לך ללמוד מכאן שדוחה את השבת). ורבי ישמעאל מוסיפין מחול על הקודש מנא לי, נפקא לי מדתניא ועניתם את נפשותיכם בתשעה (אמור כג, לב). יכול בתשעה, ת"ל בערב, אי בערב יכול משתחשך, ת"ל בתשעה, הא כיצד מתחיל ומתענה מבעוד יום, מלמד שמוסיפין מחול על הקודש, אין לי אלא בכניסתו, כיציאתו מנין, ת"ל מערב עד ערב (רש"י: לילה הוא ועד בכלל), אין לי אלא יוה"כ שבתות מנין, ת"ל תשבתו, ימים טובים מנין, ת"ל שבתכם. הא כיצד, כל מקום שיש בו שבות מוסיפין מחול על הקודש. ור"ע האי ועניתם את נפשותיכם בתשעה וכי בתשעה מתענין, והלא לכדתני חייה בר רב מדפתי, דתני חייה בר רב מדפתי, ועניתם את נפשותיכם בתשעה וכי בתשעה מתענין, והלא בעשירי מתענין, אלא לומר לך כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי.

שם: יומא פא, ב. תו"כ אמור כג, כז: שם מובאת הברייתא דועניתם, עדהנ"ל בר"ה. וראה הערה 11 בפנים.

הערה 11: וראה דק"ס שם: ח"ל (באות נ): ובכ"י ב' הא כל [אלו] שנא' [בהן] שבות. ובכ"י א"פ שנא' [בן] שבות.

הערה 1: וראה שמו"ר פכ"ח, ד: את כל הדברים האלה לאמר (יתרו כ, א), שהוא עושה את הכל בבת אחת, ממית ומחי' בבת אחת, מכה ורופא בבת אחת, אשה על המשבר יורדי הים והולכי מדבריות וחכושי בבית האסורין אחד במזרח ואחד במערב ואחד בצפון ואחד בדרום, שומעין כולן בבת אחת, וכה"א (ישעי' מה, ז) יוצר אור ובורא חושך. עפר כמו כן נהפך לאדם, חזר ונהפך לעפר וכו'... בהתחלתו מהו אומר, ויהפכו כל המים אשר ביאור לדם (וארא ז, כ), חזר ונהפך למים. כשר חי נהפך למת חזר המת ונהפך לחי. המטה נהפך לנחש, חזר הנחש ונהפך למטה. הים נהפך ליבשה חזרה היבשה נהפכה לים... וכן דבור כו' (ההמשך נעתק לקמן בהערה 7 בפנים).

הערה 10: ר"ה ט, א: ודמוסיפין מחול על הקודש מנלן, דתניא בחריש ובקציר תשבות (תשא לך, כא), ר"ע אומר, אינו צריך לומר חריש וקציר של שביעית (רש"י: דעל כרחק אע"ג דרישא דקרא בשבת קאי דכתיב ששת ימים תעבוד, סיפ' אשביעית קאי, דאי אשבת, חריש וקציר הוא דאסור שאר מלאכות (מי שרו) שהרי כבר נאמר (בהר כה, ד) שדך לא תזרע וגו', אלא חריש של ערב שביעית הנכנס לשביעית (רש"י: שלא יחרוש שדה אילן ערב שביעית חריש שיועיל לשביעית) וקציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית (רש"י: כגון תבואה שהביאה שלישי כשביעית אתה נוהג בה מנהג שביעית בשמינית). ר' ישמעאל אומר, מה חריש רשות אף קציר רשות (רש"י: ולא דבר הכתוב אלא לענין שבת דכתיב מה חריש אין לך חריש של

ואין לומר שהלימוד הזה אינו אלא אסכמתא בעלמא מהכתוב¹², כי דרשה זו במכילתא מובאת בין דרשות אחרות שאינן אסמכתא אלא למדין מהן דינים שמן התורה —

[ממה ש"זכור ושמור בדיבור אחד נאמר" ילפינן¹³ שנשים חייבות בקידוש היום דבר תורה (דכל שישנו בשמירה ישנו בזכירה); ממה שמחללי מות יומת וכיום השבת שני כבשים, ערות אשת אחיך יבמה יבוא עליי,

לא תלבש שעטנז גדילים תעשה לך — בדיבור אחד נאמרו ילפינן: הקרבת תמיד בשבת, יבום וכלאים בציצית¹⁴; והדרשה שלאח"ז (במכילתא) — "תהא זוכרו באחד בשבת שאם יתמנה לך מנה יפה תהא מתקנו לשם שבת" — (כדעת שמא¹⁵), ולאח"ז דרשת ר' יצחק "לא תהא מונה כדרך שאחרים מונין אלא תהא מונה לשם שבת" — שהדין שזכירת השבת צריכה להיות (לא רק ביום השבת, אלא) גם בכל ימי השבוע היא (לדעת הרמב"ן) מ"ע מה"ת¹⁶]

(תרח): כל שביתה שאתה שוכת אתה מוסיף לה בין מלפני בין מלאחרי. וראה לקמן הערה 43. (12) או שי"ל (למעט הפלוגתא עם הש"ס — ראה בפנים ס"ג) שבנוגע ליו"ט ס"ל להמכילתא שלימוד הש"ס הוא אסכמתא בעלמא. — וגו' דוחק גדול, כי עפ"ז צ"ל להלימוד בש"ס בנוגע לתוספת שבת הובא דרך גררא, כי הוא מדאורייתא (אלא שנלמד מזכור ושמור כו'). כן דוחק גדול לומר דלהמכילתא כל הלימוד בשם (גם בנוגע ליוהכ"פ) הוא אסמכתא בעלמא. וראה לקמן בפנים ס"ז. (13) שבועות כ. ב. (14) ראה מפרשי המכילתא וירושלמי שם — הובאו לקמן בפנים סעיף ח ובהערה 44. (15) ביצה טז, א. הובא בפרש"י יתרו שם. וראה בארוכה רמב"ן עה"פ. ובפרש"י רש"י. שו"ע אדה"ז או"ח ס"י רמב"ס"י. (16) ראה רמב"ן עה"פ. שו"ע אדה"ז ס"ס ס"ד. וראה מרכבת המשנה למכילתא. (17) כ"כ במרכבת המשנה למכילתא: האי

בנוגע למאכלים, שהם דברים המצויים תמיד, אבל בחפצים נאים גם ב"ה מודו. ע"ש בארוכה. בגו"א נחלק על תירוץ הרא"ם, ומביא ראיה שאין חילוק בין מאכלים לחפצים, ומתיר שלא אמר הלל ברוך ה' יום יום אלא כשהיה זקוק לכלי היום, לא ה' מניח בשביל שבת אבל היכא שאין צריך לכלי כלל — מודה שיהא מומינו לשבת. ובשפתי חכמים בשם מהרש"ל דבזה אין הלכה כהלל מכיון שלא פליג על שמאי. ע"ש.

שם: שו"ע אדה"ז או"ח ס"י רמב"ס"י: וז"ל: זכור את יום השבת לקדשו וגו' דרשו בית שמאי שתהא זוכרו מאחד בשבת שאם נודמן לך חלק יפה תהא מתקנו לשבת ואמרו עליו על שמאי הזקן שכל ימיו ה' אוכל לכבוד שבת כיצד מצא בהמה נאה לוקחה ואומר זו לשבת מצא אחרת נאה הימנה לוקחה ומניחה לשבת ואוכל את הראשונה בחול נמצא אוכלה לזו כדי שהיפה תאכל בשבת. אבל הלל הזקן מדה אחרת היתה בו. . . ואף הלל מודה שכדברי ב"ש יותר נכון לעשות אלא שה' בוטח בה' שבודאי יזמין לו לשבת מנה יפה מכל הימים.

הערה 16: ראה רמב"ן עה"פ: נעתק לעיל בפיענוח להערה 15. ועוד שם: ועל דרך הפשט אמרו שהיא מצוה שזכרו בכל יום את יום השבת שלא נשכחהו ולא יחלף לנו בשאר הימים. ושם בסופו: זכור את יום השבת מצוה לזכור תמיד בכל יום, כמו שפירשנו. אלא שכל מצות הזכירה במנין אחד בחשבון רמ"ח שנצטוינו. ודע זה. שם: שו"ע אדה"ז ס"ס ס"ד: ...זכירת שבת י"א שמצותה בכל יום.

שם: וראה מרכבת המשנה למכילתא: וז"ל (לאחר שמציין להרמב"ן): ועוד יש לפרש עם מאחז"ל פרק יש נוחלין דף קכ"א. מועדי ה' צריכין קידוש בי"ד ואין שבת בראשית צריכה קידוש בי"ד. פרשב"ם וז"ל, מועדי ה' צריכין קידוש שהיו מקדשין את החודש עפ"י רא"י וכו' אבל שבת בראשית אינה צריכה קידוש וכו' אין מקדשין א' בשבת להיות שביעי שלו שבת, אלא לעולם יום ז' הוא שבת בלא קידוש. עכ"ל. וזה שאמר שלא תהא מונה כדרך שאחרים מונים שהוא יום ז' למנין ויהי יום ז' כטפל למנין ליום א', תאמר שזה יום א' הוא ראש המנין ונטעה להיות יום ראשון צריך קידוש בי"ד עד שגלל זה יום שביעי הוא נטפל ונגרר אחר יום א', אלא אדרבא שכל הימים תמנה לשם שבת היותו מקודש מששת ימי בראשית, נמצא כל הימים נגררים אחריו וטפלים לו.

הערה 15: ביצה טז, א: תניא אמרו עליו על שמאי הזקן, כל ימיו ה' אוכל לכבוד שבת, מצא בהמה נאה, אומר זו לשבת, מצא אחרת נאה הימנה, מניח את השני ואוכל את הראשונה (רש"י: נמצא אוכלה לזו כדי שתהא היפה נאכלת בשבת, דהויה לה אכילתה של הראשונה לכבוד שבת). אבל הלל הזקן מדה אחרת היתה לו, שכל מעשיו לשם שמים (רש"י: בוטח שתודמן לו נאה לשבת) שנאמר ברוך ה' יום יום (תהלים סח, כ). תניא נמי הכי, בית שמאי אומרים מחד שביך לשבתך (רש"י: מאחד בשבת שלך תן לבך לשבת הבאה). ובית הלל אומרים ברוך ה' יום יום (רש"י: יעמס לנו את צרכינו ועזרתנו). שם: הובא בפרש"י יתרו שם: וז"ל: זכור... וכן פתורנו, תנו לנו לזכור תמיד את יום השבת, שאם נודמן לך חפץ יפה תהא מומינו לשבת.

שם: וראה בארוכה רמב"ן עה"פ: וז"ל: וכי רש"י בפירוש זכור תנו לב לזכור תמיד את יום השבת שאם נודמן לו חלק יפה יהא מומינו לשבת, וזו ברייתא היא ששנוי במכילתא כך, ר"א בן חנני' בן חזקי' בן גוריון אומר זכור את יום השבת לקדשו תהא זוכרו מאחד בשבת שאם נודמן לו חלק יפה תהא מתקנו לשבת. אבל בלשון יחיד היא שנוי ואינה הלכה שהרי בגמ' אמרו תניא עליו על שמאי וכו' (ומביא את הברייתא בפיענוח הראשון להערה זו) . . . ובמכילתא אחרת שמאי הזקן אומר, זכירה — עד שלא תבא, שמירה — משתבא, ומעשה בשמאי הזקן שלא ה' זכרון שבת זו מפיו לקח חפץ טוב מדה אחרת היתה בו. . . והלכה היא כדברי ב"ה. . . ובמכילתא מדה אחרת היתה בו. . . והלכה היא כדברי ב"ה. . . ובמכילתא ר' יצחק אומר לא תהא מונה כדרך שהאחרים מונים אלא תהא מונה לשם שבת. ופירושה שהגויים מונים בימי השבוע לשם הימים עצמם וקראו לכל יום שם בפני עצמו, או על שמות המשרתים או שמות אחרים שיקראו להם, וישראל מונים כל היום לשם שבת אחד בשבת שני בשבת כי זו מן המצוה שנצטוינו בו לזכור תמיד בכל יום. . . ואומר אני שזה מדרשו של שמאי הזקן בפ"י מצות זכור עד שלא תבא כלומר שלא נשכחהו בשום פנים. אבל הזכירו בכרייתא עוד מדת חסידותו שהי' הוא מזכירו גם במאכליו ואוכל לכבוד שבת כל ימי חייו, והלל עצמו מודה במדרש של שמאי אבל היתה מדה אחרת במאכלים מפני שכל מעשיו היו לשם שמים והי' בוטח בה' שיזמין לו לשבת מנה יפה מכל הימים.

שם: ובפרשי רש"י: ברא"ם תירץ שלא נחלקו ב"ה על ב"ש אלא

משא"כ לפי המכילתא יש בתוספת שבת חידוש שאינו ביוהכ"פ ויו"ט²⁰, וחידוש זה למדין מהכתוב "זכור את יום השבת לקדשו". נמשא"כ הברייתא לא ס"ל שבשבת יש חידוש מיוחד²¹, וזה קשור עם הא דלמדין הדין בשבת מיוהכ"פ.

ויש לומר, שחידוש זה בתוספת שבת, מרמז במכילתא ב"משל לזאב שהוא טורף מלפניו ומלאחריו" — דלכאורה אינו מובן (כמו שהקשו מפרשים²²): מה מוסיף המשל בהכנת הענין דמוסיפין מחול על הקודש²³? — וכדלקמן.

ד. ההסברה בזה: הדין דמוסיפין מחול על הקודש אפשר לפרש בני אופנים²⁴:

תנא ס"ל כר' ישמעאל פ"ק דשביעית דס"ל מה חריש רשות וכו' וס"ל כר' חייא מדיפתי פ"ק דר"ה דף ט' דמוקי וענינם את נפשותיכם (שממנו למדין בגמ' שם הדין דתוס' ויהכ"פ שבת ויו"ט) לאוכל ושותה בתישעי. (18) ובפרט שבנוגע ליוהכ"פ כו"ע מודי דתוס' ויהכ"פ מדאורייתא — שבת קמח, ב. ביצה ל, א (ראה תור"ה ור"ע ר"ה שם) (19) אף שבלאה"כ צריך לומר שתרי תנאי אליבא דרבי ישמעאל — דהרי בר"ה שם אי' דרבי ישמעאל נפקא לי' דמוסיפין מחול על הקודש ביוהכ"פ שבת ויו"ט מדתנאי וענינם (הנאמר ביוהכ"פ), והרי (גם) המכילתא הוא דרבי ישמעאל — מ"מ, דיו לומר שתרי תנאי פליגי (רק) בנוגע למקור הלימוד, אבל לא בנוגע לעצם הדין. (20) ואין לומר שלהמכילתא ילפינן תוס' ביוהכ"פ ויו"ט (מזכור ושומר המאמר ב) שבת כמו לר"ע (כ"ה שם) דלדעת התוס' (שם ד"ה ור"ע) ועוד, יליף כולהו (שבת ויו"ט ויהכ"פ) משביעית — כי בשלמא לר"ע שיליף תוס' שביעית מהלשון "תשבות", אפשר לגמרו מיני' גם בנוגע לשבת ויהכ"פ כו' שגם בהם נאמר שביטה. ועוד: שבת ויהכ"פ כו' חמורים משביעית שהיא רק בלאו. משא"כ להמכילתא שילפינן תוספת מזכור ושומר, אינו שייך לכאורה ליוהכ"פ ויו"ט. ועוד: שבת חמורה מהם שהיא בסקילה. (21) ופליגי אמכילתא, כהלשון "שבתות מניין". (22) ראה זית רענן ליל"ש: לא ידעתי למה משל אותו לזאב. ועוד (נקבצו בתו"ש חט"ו מילואים סי"ג). (23) במנורת המאור לר"י אלנקאה (פרק ח'): וגרסי' במכילתא זכור ושומר זכור מלפניו ושומר מאחוריו משל למה הדבר דומה, לארי' שהי' בשדה, וכל בני אדם מתפחדין ממנו ונשמרים ממנו מלפניו ומלאחוריו. ומה אם האיר שאינו ממית כו', בני אדם נזהרין מלפניו ומאחוריו. שבת כו' (ועד"ז הוא במדרש הגדול תשא לא, טז. ושם, משל לארי שהוא עורר מלפניו ומאחוריו ומה אם הארי כו'). ומביא (וכן במדה"ג) עוד משלים, למי שהוא שומר את הפרדס כו' אם משמר מבחוץ הרי זה משתמר כו', ויש אומ' מה החרב הזו אין שמירתה אלא כו' אף שבתות ויו"ט אין שמירתן אלא כחול שהוא מוסיף עליהם. רי"א ומה אם הלויים כו' צריכים מגרש כו' תוצה להם כו' ק"ו לשבתות ויו"ט שצריכים מגרש כו'. אבל מובן שהוא גירסא (תוכן וענין?) אחר. וראה לקמן הערה 28. (24) כב' אופנים דלקמן — ראה ס' תוספת שבת

הערה 18: שבת קמח, ב. ביצה ל, א (ראה תור"ה ור"ע ד"ה שם): בגרמא איתא רק הל' "תוס' כו" המובא בהערה — ראה לקמן בפיענוח הב' להערה 25 (אבל לא דכו"ע מודו בזה). ובתוספת: "דכלהו מודו דתוספת יוה"כ דאורייתא כדאמרין בפרק שואל ובפרק המביא" — (הגמרות שנשמנו כאן בהערה).

הערה 24: ראה ס' תוספת שבת סרס"א סקי"ג: בשו"ע (שם סעיף ד): אחר עניית ברכו, אע"פ שעדיין יום הוא אין מערכין ואין טומנין משום דהא קבלי לשבת עלי' כו'. ובתוספת שבת: אין מערכין ואין טומנין ואפילו לדבר מצוה. . . דקבלה גרע מבין השמשמות בלא שם: שו"ת חלקת יואב או"ח סי' ל: וז"ל (בקטע המתחיל "וגם חרץ מזה"): ...דעיקר ענין תוספות שציוותה התורה, אין הכוונה שיחיל השכיחה מקודם ממילא, רק המצוה היא שהאדם מדעת עצמו יקבל עליו תוספות וכמה שירצה יוסף. תדע דאם לא כן מאי קאמר הש"ס סוכה (דף כ"ח) דצריך קרא דהאזרח לרבות נשים בתוספת יוה"כ, ואם האיסור תוספת יהי' חל ממילא, הרי בלא"ה מוזהרין הם מטעם דכבר כתב הפנ"י ביצה ריש פרק המביא דנשים אינן פטורין ממ"ע שהומ"ג רק שב ואל תעשה כתפלין, אבל לא שיהיו מותרין לעבור בקום ועשה. וכן הוא בחינוך מצוה רצ"ז. . . ובצל"ח ביצה נתקשה בזה על הש"ס סוכה כ"ח אבל לדעתי שהמצוה רק שיקבל עליו בתוספת, לכך הי' הס"ד דנשים פטורין מלקבל החוספות דהיא שוא"ת ושוב ליכא איסור מלאכה כל זמן שאינה מקבלת. וכן הוא בריטב"א ר"ה (דף ט') וכו'.

א"כ דוחק גדול לומר שהדרשה "זכור מלפניו ושומר מלאחריו כו'" (שבאה בתוך הדרשות הנ"ל) היא אסמכתא בעלמא.

ג. לכאורה אפשר לומר שבאמת ישנה בזה מחלוקת בין המכילתא והברייתא, והמכילתא לא ס"ל¹⁷ שכל מקום שנאמר שבות מוסיפין מחול על הקודש.

אבל מכיון שכלל הוא דאפושי פלוגתא לא מפשינן¹⁸, לא מסתבר לחדש שהמכילתא מחולקת עם הברייתא בנוגע להדין — אם דין התוספת הוא רק בשבת או גם ביו"ט ויוהכ"פ¹⁹ — אלא החילוק ביניהם הוא רק במשמעות דורשין: לפי הברייתא למדין דין תוספת בשבת מאותו הכתוב שלמדין ממנו ביוהכ"פ ויו"ט;

קבלה. וזה הוא דעת המרדכי בשם רבינו שמרי', ורבינו יואל ס"ל בקבלה שרי. . . ומשמע מדברי המרדכי דאפילו למ"ד תוספת שבת דאורייתא היינו דוקא בקיבל עליו, אבל לא קיבל עליו אף שביטל מצות עשה, מ"מ לא חל עליו תוספת שבת בעל כרחו, דהא לדעת ר' שמרי' דאוסר בקיבל עליו, ע"כ דמוקי להא דתנן (שבת לד, א) דביה"ש מערבין, היינו כשלא קיבל עליו, ולא אמרינן דחל עליו בעל כרחו. ובשו"ת חכם צבי (סי' יא) האריך לסתור דעת ר"ש. . . דהא התוס' אינו אלא כעשה וביה"ש הוא ספק סקילה וכו'. ע"ש.

שם: הרי"פ פערלא עשה לד (קצט, ג ואילך): מביא מס' יסוד עולם להר"ר יצחק הישראלי (מאמר ד פ"ו) בשם הרס"ג ש"אינו ראוי להיות יוה"כ סמוך לשבת, מפני שדין תורה הוא כל אחד משניהם להוסיף מחול על הקודש, ובהיותם דביקים זה לזה לא נוכל להוסיף אלא אם נגרע משניהם" ור' יצחק ב"ר ברוך השיג עליו "כי מה שהזכרנו על זה בכל אחד משניהם, הוא כדי להשמט מעשיית מלאכה בזמן מועט. . . וכאן אין לחוש הואיל ובטוחים אנו אז מכל מלאכה". והרי"פ מתרץ שלדעת הרס"ג תוספת ממילא לא חל אלא אם כן קיבלו עליו מדעתו. ומביא מס' תוספת שבת הנ"ל; או"ז הל' שבת ס"כ; ריטב"א ר"ה (נעתק לקמן בפיענוח להערה 40); וכן מוכיח מהערוך ערך שמד. ועפ"י אין מקום להשגת ר"י ב"ר ברוך על הרס"ג "דכשיבואו שבת ויה"כ דביקים זל"ז תחבטל מצות הוספה מחול על הקודש שהיא מצוה בקום ועשה. . . וכאן אי אפשר. . . דנמצא גורע מקדושת האחד בהוספתו לשני". (ע"ש).

(א) מצוה על האדם שהוא צריך לקבל על עצמו תוספת לשבת, שלא לעשות או מלאכה; אבל אם עבר על הציווי ולא קיבל עליו תוספת, הרי הוא מותר בעשיית מלאכה עד לתחילת זמן השבת (בין השמשות).

(ב) אפילו כשהאדם אינו מקבל ע"ע תוספת שבת, חל עליו האיסור דמלאכת שבת (בזמן התוספת) בעל כרחו; היינו שהתורה אסרה לעשות מלאכה זמן (מסויים²⁵) לפני השבת²⁶.

והצד השווה בשני האופנים הוא ששניהם חוב גברא, אלא שבזה גופא אפ"ל שני אופנים: (א) האיסור על הגברא הוא מפני קבלתו, (ב) האיסור חל עליו אפילו כשאינו מקבל.

אופן שלישי:

(ג) ההוספה מחול על הקודש באה מהשבת עצמה, ובסגנון הידוע: ה"חפצא" של השבת מוסיפה מלפניו ומלאחריו; קדושת השבת מתפשטת מלפניו ומלאחרי וממילא אסור אז האדם בעשיית מלאכה²⁷.

סרס"א סקי"ג. ביאור הרי"פ פערלא עשה לד (קצט, ג ואילך). וש"נ (ולדעתו רוב הראשונים ס"ל דצריך לקבל ע"ע התוספת). שו"ת חלקת יואב או"ח סי' ל'. (25) ראה תוד"ה ור"ע ר"ה שם. תוס' ור"ן ביצה ל, א. ועוד. וראה דרכי משה סרס"א, שד"ח כללים מ"ע תיו כלל נד. ובהמצויין בהערה הבאה. (26) להעיר דבשו"ע אדה"ז סרס"א קו"א סק"ג מחלק בין סמוך לחשיכה ממש דאף שלא קבלו הרי מקובל ועומד הוא מהר סיני דביה"ש הוא בכלל התוספת בעל כרחו אף אם הוא יום, משא"כ לפניו חלוי בקבלת האדם. (27) ב' אופנים הראשונים דלעיל יש לומר גם בסגנון אחר: תוספת שבת היא (לא רק מצוה או איסור (מלאכה) על האדם*, כ"א גם) גדר קדושה; אלא שבזה גופא יש ב' אופנים: אם צריך לקבל ע"ע הקדושה, או שמאלי' חלה (וראה בהנסמן בהערה 24). אבל גם לאופן זה י"ל שיש חידוש באופן הג' שבפנים. כי לבי' אופנים הנ"ל אינו התפשטות דקדושת שבת, כ"א דין תורה שיש קדושה (אם ע"י קבלת האדם או ממילא) על זמן הסמוך לשבת. משא"כ לאופן הג' שבפנים, וראה לקמן (* כפשטות הלשון בשו"ע (או"ח סרס"א סי"ב. ר"ס תרח) "שצריך להוסיף מחול על הקודש", וכן לשון אדה"ז (סרס"א סי"ד. ועד"ו ר"ס תרח) "מצות עשה מן התורה להוסיף מחול על הקודש באיסור עשיית מלאכה" (וראה מג"א אדה"ז סוסרס"א) — ע"פ הברייתא דיומא (ולהעיר מלשון השו"ע סרס"א סי"ב (וכן אדה"ז שם סי"ה ובסתרי"ח סי"ג): רצה לעשותו כולו תוספות כו' ולא — "קודש כו'").

הערה 27: ולהעיר מצפ"ע"נ לרמב"ם הלי' שביתת עשור פ"א ה"ו: וז"ל: וצריך להוסיף כו'. עיי' סוכה דכ"ח ע"ב דמשמע שם דזה הוה רק גדר מצוה לא גדר איסור וס"ל הדעינוי הוה מצוה לבד האיסור. ועיי' תוס"י יומא דף פ"ב ע"א ונזיר דף כ"ח ע"ב ע"ש בתוס'. וגם נ"מ אם על התוס' יש שם יוה"כ או הוא דבר בפני עצמו. ונ"מ אם יוה"כ"פ מכפר על עשה דתוספת אם הוה כמו כרת דיומא. ועיי' בהך דביצה דף ל' ובירושלמי פ"ג דהוריות גבי יכול ביה"ש של יוה"כ"פ ע"ש. ובאמת הדין של תוס' לא שאסור לאכול רק שיש מצוה עליו לקבל עליו תענית ואם לא קבל לא קיים כלל כמו כל תענית שלא קיבל עליו מבעוד יום.

שם: שו"ת צפע"נ דווינסק ח"ב סוסל"ב: וז"ל: וזה ג"כ המחלוקת דשמואל ור"י בפסחים אם על היום או על האדם. וכן המחלוקת אם צריך בט"ב תוספת ע' תוס' ערובין דף מ"א ופסחים דף ג"ד. ויש ב' גדרי תוספות דבר בפ"ע או מחמת זמן.

שם בשוה"ג: וראה מג"א: בשו"ע ס"ד: אחר עניית ברכו אע"פ שעדיין יום הוא אין מערבין ואין טומנין, משום דהא קבלו לשבת עליהן. ולדידן הוי אמירת מזמור שיר ליום השבת כעניית ברכו לדידהו. ובמג"א: ובמדינות אלו אין נוהגין לומר מזמור וכו' ולכן עניית ברכו הוי קבלת שבת (ד"מ וכ"כ סי' רס"ג סי"ג) ועתה נוהגין לומר מזמור שיר וכו' ואפ"ה אין מקבלין שבת ועושין כל המלאכות עד ברכו דמעיקרא הכי קבלו עליהו כו'.

שם: ושו"ע אדה"ז סוסרס"א: וז"ל (סעיף ז): יש מקומות נוהגים לומר מזמור שיר ליום השבת קודם ברכו, ובאמירת מזמור זה הם מקבליים תוספת שבת עליהם ונאסרין בעשיית מלאכה. אבל במדינות אלו אע"פ שנוהגים לומר ג"כ מזמור זה קודם ברכו אף על פי כן עושים כל המלאכות עד ברכו ממש, לפי שמתחילה כשהתחילו לומר זה המזמור לא הי' בדעתם לקבל תוספת שבת באמירת מזמור זה, אלא באמירת ברכו.

שם: ולהעיר מלשון השו"ע סרס"א סי"ב: וז"ל: ...וזמן תוספת זה הוא מתחילת השקיעה שאין השמש נראית על הארץ עד זמן בין השמשות, והזמן הזה שהוא ג' מילין ורביע, רצה לעשותו כולו תוספת ורצה לעשות ממנו מקצת עושה, כו'.

שם: וראה דרכי משה סרס"א: וז"ל (בס"ק א): כאגוד כתב בשם מהר"י מולין, לפי דעת התוס' בפרק תפילת השחר (כו, א ד"ה ררב) יכול לקבל עליו שבת פלג המנחה ולמעלה. ולדעת מוהר"י ב' שעות קודם הלילה שהוא חלק שנים עשר מכל יום השבת שהוא כ"ד שעות דומיא דתוספת שביעית דהוי ל' יום חלק י"ב בשנה. שם: שד"ח כללים מ"ע תיו כלל נד: שם מביא מס' קנין פירות בשם הרדב"ז ששיעור התוס' די"ט הוא מהלך ג' מילין ורביע. ומקשה עליו למה ל"י להביא זה בשם הרדב"ז הרי מפורש הוא בשו"ע סרס"א ס"ב. ע"ש מה שמתרץ. ומביא בשם רבינו בצלאל באסיפת זקנים למסכת ביצה בשם התוס' (שכתבו בשם ר"י) ששיעור התוס' דיוה"כ ושבת הוא כחצי שעה. ומציין לתוס' כתובות מז, א (ד"ה דמסר לה)

הערה 25: ראה תוד"ה ור"ע ר"ה שם: וז"ל: ...ורק"ק דבפ' מקום שנהגו (פסחים נד, ב) בעי למימר דהא דיוה"כ ספקו אסור, בבין השמשות שלו איירי ואמאי הא אפילו ודאי יום סמוך לחשיכה אסור בכניסתו, או ודאי לילה סמוך ליום ביציאתו, משום תוספת, וכמו"כ קשיא בפרק כמה מדליקין (שבת לד, א) דתנן ספק חשכה אין מדליקין. ושם משום דסגי בתוספת משהו נקיט הכי.

שם: תוס': משמע דיש שיעור לתוספת יוה"כ מדהצריך להפסיק מבעוד יום, דהא ודאי לא היו אוכלים ממש עד חשכה שאינם יכולים לצמצם דעבדי איסור מדאורייתא. ואע"פ קאמר מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין. ובפ"י התוספות לא הוברר השיעור ולכן יש לזהר ולהפסיק מבעו"י.

שם: ור"ן ביצה ל, א: וז"ל: דאכלו ושתו עד שחשיכה גרסינן, ולא גרסינן משחשיכה. ולא עד שחשיכה ממש דאי הכי מכניסין לספק יוה"כ עצמו, אלא סמוך לחשיכה קאמר וכו'. ולי נראה, כיון שצותה תורה תוספת צריך להוסיף מחול על הקודש אי זה זמן חוץ מן הזמן שהוא נזהר בו מן הספק, שאם לא כן לא הי' צריך להזהיר על תוספות, וזה על דעת מי שסובר דמאי אמרינן ספיקא דאורייתא לחומרא מדאורייתא היא.

שהשיעור הוא שעה אחת, ומסיק די"ל דשעה לאו דוקא. ע"ש בשד"ח.

ה. וזהו חידוש המכילתא:

הדין דמוסיפין מחול על הקודש לשיטת הברייתא (בש"ס) אינו אלא ציווי על האדם — כ"מ שנאמר שבות מוסיפין מחול על הקדש, וזהו דין בשביתת האדם: עליו לשבות ממלאכתו גם בחול הסמוך לקודש;

לפי המכילתא יש בשבת ענין יותר עמוק בהתוספת, שהשבת עצמה מוסיפה מלפניי מלאחריי; וזה מוסבר במשל המובא במכילתא 'משל לזאב שהוא טורף מלפניו

ומלאחריי: כשם שזאב הרי הוא טורף מלפניו ומלאחריי, כך גם ההוספה מחול על הקודש היא באופן שהשבת עצמה "טורפת"²⁸ מלפניי ומלאחריי²⁹.
ויו"ל שגם זה מודגש בדרשת המכילתא דילפא דין זה ^{מזכור} "מזכור" ו"שמור" שהם מ"ע³⁰ ומל"ת מדאורייתא בשבת עצמה. משא"כ לפי הגמרא, דלמדין הכל מיוחכ"פ, הלימוד (שמתחיל ומתענה מבעוד יום כו') הוא מ"ועניתם את נפשותיכם בתשעה", שבוה מודגש שאין זה הזמן דעיצומו של יום עשירין.

הערה 35. ולהעיר מצפ"ע לרמב"ם הל' שביתת עשור פ"א ה"ו. שו"ת צפ"ע דווינסק ח"ב סוסל"ב. (28) עפ"ז יובן החידוש במשל זה על המשלים הנ"ל הערה 23 (ועד"ז על הגירסא לאב שהי' טרוד — הנ"ל הערה 9), כי שם מדגישים הזהירות והחיוב על האדם, כנ"א נזהרין, כהברייתא (וכההתחלה במדרש הגדול שם "שצריך להוסיף מחול על הקודש") וכו'. (29) להעיר מצפ"ע עה"ת פרשת יתרו עה"פ. אבל מדבריו משמע שמדובר בזמן בין השמשות. משא"כ המבואר בפנים. (30) וראה גם המשך המכילתא שם: לקדשו בברכה מקדשין על היין כו'. (31) ומה שגם לפי הפס"ד (רי"ף ורא"ש (פ"ח ס"ח) יומא שם. שו"ע אדה"ז שם) כהברייתא, יש קס"ד ("יכול) יהא ענוש כרת על התוספות כו' — אולי י"ל, כי פשטות לשון הברייתא "הא כיצד מתחיל ומתענה מבעוד יום" משמע שהתורה כללו (בנוגע להחיוב) בעיקר היום. אבל לאחר שממעטינן עונש מ"עצם היום הזה", מוכח שהוא גדר וענין בפ"ע. ולהעיר שבתו"כ (אמור שם) כל הלימוד ד"עצם עצם" (למעט חוסי' מעונש ואזהרה כו') הוא בהמשך ללימוד תוסי' מועניתם [משא"כ ביומא שם ע"כ (וראה הה"ח ולח"מ לרמב"ם שם. ב"ח טאו"ח סתר"ד ד"ה "ומ"ש כאילו

יאמר עונש במלאכה דגמר מעינוי, ומה עינוי שאינו נוהג בשבתות ויו"ט ענוש כרת, מלאכה שנוהגת בשבתות ויו"ט לא כל שכן, למה נאמר, מופנה להקיש ולדרן ממנו גזירה שוה, נאמר עונש בעינוי ונאמר עונש במלאכה מה מלאכה לא ענוש אלא אם כן הזהיר, אף עינוי לא ענוש אלא אם כן הזהיר. . . וכו' אמר רבינא האי תנא עצם עצם גמר. . . (ובהמשך הסוגיא מובאת הברייתא דועניתם וכו'. ומקשה בגמרא) ותנא דעצם עצם האי בתשעה לחודש מאי עביד לי' (מדאיצטריך למעוטי לתוספת החול מעונש ומאזהרה, ממילא שמעינן דמוסיפין, והאי ועניתם בתשעה מאי עביד לי'), מיבעי לי', לכדתני חייא בר רב מדרפתי וכו' (כנ"ל בפיענוח להערה 10).

שם: רי"ף: לאחר הברייתא דועניתם מביא מהברייתא (שבפיענוח הקודם): יכול יהא חייב כרת על התוספת, ת"ל וכו' יכול לא יהו חייבין כרת על תוספת מלאכה אבל יהו חייבין כרת על תוספת עינוי, ת"ל וכו'. (וראה לקמן הערה 36 בפנים).

שם: ורא"ש (פ"ח ס"ח) יומא שם, שו"ע אדה"ז שם: שם הוא עדהנ"ל ברי"ף.

שם: וראה הה"מ ולח"מ לרמב"ם שם. ב"ח טאו"ח סתר"ד ד"ה יומ"ש כאילו: במקומות אלו מבואר ומודגש שלפי הגמרא ביומא הברייתא דעצם עצם והברייתא דועניתם — חלוקות. בהה"מ: ובפרק יוהכ"פ נראה שהדבר במחלוקת תנאים ששם יש מי שדרש יכול יהא מוזהר על תוספת מלאכה ת"ל וכל מלאכה לא תעשו בעצם היום הזה על עיצומו של יום הוא מוזהר ואינו מוזהר על תוספת מלאכה וברייתא אחרת שנו שם ועניתם את נפשותיכם וכו' מכאן שמוסיפין מחול על הקודש וכו' ימים טובים מנין ת"ל תשבתו שבתות מנין ת"ל שבתכם הא למדת שכל מקום שנאמר שבות מוסיפין מחול על הקודש. ושם אמרו דאיכא מאן דמוקים לה להאי קרא לדרשא אחריתא... אבל ההלכות נראה דעתם לפסוק כדברי הברייתא ששונה תוספת לכל יום קדש והביאו משני הברייתות מקצתן כאילו הן ברייתא אחת כו'. ובלח"מ: וא"ת להרי"ף ז"ל כיון דבגמרא אמרו דהאי תנא דעצם עצם מוקי קרא דועניתם לדרשא אחריתא א"כ איך הביא שתי הברייתות כאילו הם אחת... מ"מ קשה איך הביא שתי הברייתות יחד וכו'. ובכ"ח: והאי תנא דעצם עצם נמי ס"ל כר"ע דועניתם אתי לכדרי' חייא מדפתי כדאיתא התם, ולא ס"ל תוספת שבת ויו"ט כל עיקר וכו'. וע"ש עוד בדבריהם.

הערה 29: להעיר מצפ"ע עה"ת יתרו עה"פ: וז"ל: יש שני בין השמשות, יש בה"ש עצם הנקודה וזה הוי דבר משותף לא בגדר הרכבה שכוניות רק מזגיות ומכל-מקום יש בו שני הגדרים יום וילילה לא בגדר ספק רק מציאות. . . ובוה כך, דגבי שבת ויו"ט אמרה לנו התורה בה"ש זה יש לו גדר בין בערב בין כמוצאי שייך לשבת רק בגדר איסור לא חיוב. . . ואף דזה הזמן יש עליו גדר שני הזמנים לילה ויום לא מחמת ספק מציאות ולא מחמת ספק למי שייך רק שיש עליו גדר שני הגדרים עליו וכמו גבי ברי' בכוי וכן באנדרוגינוס. . . עכ"פ כך גבי שבת זה הוי זמן בפ"ע והתורה אמרה דיש עליו שני הגדרים עליו וכמו גבי ברי' בכוי וכן באנדרוגינוס. . . דא"א לשבת ויו"ט בלא בה"ש. . . ועי' במכילתא, דאמר שם דשבת הוה כזאב הטורף מכאן ומכאן, ר"ל דהברי' שיש בהזמן שייך לשבת [ובהערת המו"ל שם: השבת כאילו מושכת את זמן בין השמשות בשבילה, כמו הזאב, נמצא שבין השמשות הוא זמן השייך לשבת]. . . והמכילתא כפי יתרו יליף זה מזכור ושמור זה מלפניו וזה מלאחריו ע"ש כוה. אבל יוהכ"פ יש שם תוספות מלבד גדר הזמן וזה הוי מ"ע פרטית וצריך לקבל עליו מה"ת וכו'. ע"ש.

הערה 31: ...כהברייתא, יש קס"ד. . . ביומא שם ע"ב: ביומא שם ע"א (וברש"י) ...ותנא מייתי לה (אזהרה בעינוי) מהכא, ועניתם את נפשותיכם וכל מלאכה לא תעשו (פינחס כט, ד), יכול יהא ענוש כרת על תוספת מלאכה (אם לא הוסיף מחול על הקודש להפסיק מן המלאכה בעוד יום) ת"ל (אמור כג, ל) וכל הנפש אשר תעשה כל מלאכה בעצם היום הזה, על עיצומו של יום ענוש כרת, ואינו ענוש כרת על תוספת מלאכה, יכול לא יהא ענוש כרת על תוספת מלאכה אבל יהא ענוש כרת על תוספת עינוי, ת"ל (שם, כט) כי כל הנפש אשר לא תעונה בעצם היום הזה ונכרתה, על עיצומו של יום ענוש כרת ואינו ענוש כרת על תוספת עינוי, יכול לא יהא בכלל עונש אבל יהא מוזהר (בלאו) על תוספת מלאכה, ת"ל (שם, כח) וכל מלאכה לא תעשו בעצם היום הזה, על עיצומו של יום הוא מוזהר ואינו מוזהר על תוספת מלאכה, יכול לא יהא מוזהר על תוספת מלאכה אבל יהא מוזהר על תוספת עינוי, ודין הוא ומה מלאכה שנוהגת בשבתות ויו"ט אינו מוזהר עליו, עינוי שאינו נהוג בשבתות ויו"ט אינו דין שלא יהא מוזהר עליו, אבל אזהרה לעינוי של יום עצמו לא שמענו מניין, לא

הטעם שדין זה הוא (לדעת המכילתא) דוקא בשבת ולא ב(יוהכ"פ) ויו"ט, הוא מפני שזהו בהתאם לחילוק הכללי שבין קדושת שבת לקדושת (יוהכ"פ) ויו"ט: שבת מיקדשא וקיימא³² — קדושה בעצם ע"י ה"חפצא" של השבת, ולכן גם תוספת השבת הוא ענין שבא מהחפצא (אינו תלוי בגברא); משא"כ (יוהכ"פ) ויו"ט הנה "ישראל דקדשינהו לזמני³³", ולכן גם התוספת ד(יוהכ"פ) ויו"ט אינו ענין הנעשה מעצמו, מחמת החפצא ד(יוהכ"פ) ויו"ט, אלא זהו דין הקשור עם הגברא.

ו. החילוק בלפותא הנ"ל בין המכילתא והגמרא נוגע

הנה המכילתא

להלכה — ומהנפק"מ ביניהם למעשה: לפי הגמרא החיוב להוסיף מחול על הקודש הוא אותן חיוב ב"כל מקום שנאמר שבות" — זהו ציווי אחד על האדם שבכל מקום שנאמר שבות יוסיף בהשבתה מחול על הקודש [שלא כן] הדין דמוסיפין מחול על הקודש ביוהכ"פ ושבת ויו"ט נלמד מפסוק אחד, מכיון שזהו אותו ציווי³⁴.

משא"כ להמכילתא הדין דתוספת שבת הוא ענין בשבת, משא"כ תוספת (יוהכ"פ) ויו"ט הוא באופן אחר. ומזה יוצא נפק"מ להלכה³⁵: לשיטת הש"ס תוספת

ובכ"מ)). (32 ביצה יז, א. (33 ברכות מט, א. (34 כ"ה דעת הרשב"ץ בזהר הרקיע עשין טז (הובא ברי"פ פערלא שם קצח, א ואילך). וגם להאופן דלעיל הערה 27, י"ל שהוא מצוה וקדושה אחת ביוהכ"פ שבת ויו"ט, שכן הוא דין התורה דככל זמן הסמוך לזמן קדוש נתוספה (אם ע"י קבלת האדם או שהתורה מוסיפה בע"כ) קדושה בזמן זה. וראה צפע"נ שבהערה 27. וראה הערה הבאה (35 לכאורה י"ל הנפק"מ בפועל: אם אפשר לקיים מצוות השייכות ליום השבת כקידוש ואכילת שבת (וכיו"ב) בזמן התוס' (ראה ב' הדיעות בט"ז או"ח סו"ס רצ"א וסו"ס תרסח. שו"ע אדה"ז סרס"ז ס"ג. ועוד). דלכאורה, לב' אופנים דלעיל שהוא חובת גברא בשביתת מלאכה (כפשוטו לשון הש"ס) אינו שייך להמצות דיום השבת [ועד"ז לאופן הנ"ל הערה 27 והערה 34], משא"כ לחידוש המכילתא. אבל מזה שנפסקה ההלכה בשו"ע אדה"ז ככרייתא דיומא ומ"מ הובאה הדיעה שמותר לקדש ולקיים מצות סעודת שבת בזמן התוס' — מוכח, שאי"ז תלוי בפלוגתא הש"ס והמכילתא. ואולי יש לומר, דלפי הנ"ל הערה 27 שבתוס' יש גם גדר קדושה — דין התורה הוא שאפשר להאדם לקבל ע"ע קדושת שבת, או שהתורה הוסיפה בקדושת שבת

הנה המכילתא

יש בכללו ג"כ להוסיף מחול על הקודש וזו היא דעת כל שאר מוני המצוות שלא מנו מצוה זו וכו', ע"ש עוד בארוכה.

הערה 35: בט"ז או"ח סו"ס רצ"א: וז"ל: כתב בס"ח סי' רס"ט שבליל שבת צריך שיהי' גמר הסעודה בלילה ורש"ל נהג שלא אכל בליל שבת עד הלילה ול"נ כיון דתוס' מחול על הקודש הוא מדאורייתא ע"כ יצא שפיר אפי' גמר קודם לילה.

שם: וסו"ס תרסח: וז"ל: כתב רש"ל בתשובה ס' ס"ח שראה הג"ה בשם מהר"ר טעביל שלא הי' אוכל בכל"ס יום שמיני עצרת עד הלילה, דא"כ הי' צריך לברך לישב בסוכה ביום דעדיין יום הוא כו', וכתב רש"ל ראי' לזה מחמת ברכת לישב בסוכה דאם לא יאמר אותה זה אין ראוי, דלמה יגרע ברכה מחוייבת, נהי שברכות אין מעכבות היינו דיעבד, אבל לחיובי עצמו בברכה דהיינו לאכול בסוכה מבע"י ולא לאמרו עון גדול הוא. וא"ל דכיון דמוסיף מחול על הקודש א"כ עבר היום, זה אינו נהי דמוסיפין בתפלה כדאשכחן רב צלי של שבת בע"ש, אבל לא לעשות לילה שהרי ק"ש של ערבית הי' אומר בשעתו. מ"ה אין ראוי לספור עומר בליל שבת אחר קידוש עד לילה כאשר כתבתי בתשובה סימן י"ג. ולאמרו ג"כ אין ראוי דסתרי אהדרי שאם אמר לישב בסוכה חול הוא וקידוש למה הוא בא, ואם יו"ט הוא — לישב בסוכה למה הוא בא. . . עכ"ל, אלו דברי הרב רש"ל. . . דברי הרב מאד תמוהין. . . דלמה גזר תענית בחנם משעת כניסת ש"ע שהוא מבע"י, והוא הכרח, דתוספת מחול על הקודש הוא דאורייתא וע"כ חייב להתענות עד הלילה וזה ודאי הוא מן הנמנע. . . ובאמת סברא שבנה הרב עליו הוא אינו קיום כלל, דודאי מי שמוסיף מחול על הקודש הוא עושה ע"פ ציווי תורתנו, כבר חלף ונהלך ממנו חובת היום מה שהי' עליו קודם זה והוה כמו בלילה ומחר ממש. ומ"ש הרב לסתור זה מההיא דרב דצלי של שבת בע"ש והי' ממתין עם ק"ש עד הלילה, וכן בעומר, תמהתי על גברא רבה דעימי' שרי נהורא מה חשב בזה, דלא קרב זא"ז, דק"ש ועומר זמנם בלילה ולמה יקדים מבעו"י ולעשות שלא כדינם בשביל מה שקיבל שבת עליו, ומה יהי' חסר לו אם ימתין בדברים אלו ולא יסמוך על קבלתו שבת מבעו"י, וכי לא סגי בלא"ה, משא"כ בחיוב סוכה שלפנינו, הן מצד הכניסה הן מצד

הערה 34: הרשב"ץ בזהר הרקיע עשין טז (הובא ברי"פ פערלא שם קצח, א ואילך): וז"ל הרי"פ פערלא: . . .עפמש"כ הרשב"ץ ז"ל. . . שמא תאמר שהתוס' והעיקר הכל הוא נמנה אחת. אי אפשר לומר כן, שהרי זמנו של זה אינו זמנו של זה, ובתוספות אין בו אלא עשה. ובעיקר היום יש בו עשה ול"ת. ומה שמחזיק שזו היא מצוה מיוחדת נמנית, ממה הוצרכו בעלי התלמוד להוציא חיוב מהכתוב לנשים מריבוי האזרח. ואינן פטורות מטעם מ"ע שהז"ג, כמו שהוא מוזכר בפרק הישן, ואילו הי' התוס' נגדר אחר העיקר היום לא היו צריכין לזה, שהרי הן חייבות בשביתת עיקר היום עכ"ל, עיי"ש. . . עוד כתב הרשב" ז"ל, וכיון שהכתוב חלקן ראוי למנות תוספות כל השביתות מצוה אחת. שהרי הכתוב הוציא כולן בציווי אחד. מערב עד ערב תשבתו שבתכם עכ"ל. ונראה כוונתו דאי לאו שהי' לנו ראי' דהכתוב חלק התוספת והעיקר לשתיים מדבתוספת אין בו אלא עשה ובעיקר יש בו ל"ת ועשה. ודאי הי' ראוי לומר דתוספת שביתה של שבת וכל היו"ט כל חד יש בו עשה בפ"ע בתוספת. דתוספת של כל חד הי' נכלל בעשה דשביתה שלו שכבר נמנה בלא"ה. מ"מ מה"ט גופי' נמצא דתוספת כל שביתה ושביתה מצוה מיוחדת בפ"ע הוא. והיינו משום דקרא דתשבתו שבתכם דמיני' ילפינן תוספת לשבת וליו"ט משמע דלא הוי אלא גילוי מילתא בעלמא, דככל מקום שנכתב בו שביתה כוונת הכתוב דמלבד שביתה דעיקר היום צריך להוסיף עוד מעט מחול על הקודש. . . דקרא ודאי ביה"כ הוא דכתיב, אלא משום דאפקי' קרא כלשון תשבתו שבתכם גילוי מילתא הוא שכן הוא פירושו של כל שביתה שנאמר בשבת וביו"ט כולם, אלא דמשום דיש לנו ראי' שהכתוב חלקן לתוספת ולעיקר כל חד מצוה בפ"ע, וא"כ כל שביתה שנאמרה בשבת וביו"ט אין בכללה אלא שביתה עיקר הינוך בלבד, ולמצות התוספת אין לנו מקרא אחר אלא מתשבתו שבתכם, דהאי קרא דכתיב ביה"כ, ונמצא דכולן מצוה אחת, שהכתוב כללן בציווי אחד בקרא דמערב עד ערב תשבתו שבתכם, כן נראה ודאי ביאור דבריו ז"ל הקצרים, אבל לפי מה שכתב נתבאר דאין לנו שום הכרח כלל שהכתוב חלקן, אין לנו לזוז מפשטן של דברים, דנראה ודאי דאין לנו בתוספת מצוה בפ"ע, אלא בכל מקום שנאמר בו שבות

שבת אינה אלא מ"ע. היינו, שאם הוא עושה מלאכה בזמן התוספת (אם לאחר קבלתו תוספת שבת, או גם בלי קבלה — לפי שתי הסברות הנ"ל) אינו עובר אלא על עשה³⁶ — המצוה ד"תשבתו", "שבתכם" — "כ"מ שנאמר שבות מוסיפין כו";

משא"כ להמכילתא שהשבת עצמה מתפשטת לפני ולאחר, נמצא שאיסור המלאכה בזמן התוספת קשור

גם עם הלאו "לא תעשה כל מלאכה" שישנו³⁷ מצד קדושת השבת³⁸.

ז. ע"פ הנ"ל דלא מפשינן פלוגתא, לכאורה צריך לומר שגם הגמרא ס"ל כהמכילתא שהשבת עצמה תורפת מלפני ומלאחר; והגמרא אינה אלא מוסיפה עוד לימוד שבשבת יש גם מצוה וחיוב על האדם לקבל ע"ע הוספה מחול על הקודש.

(ודלא כנ"ל הערה הקודמת). וראה חידושים וביאורים בש"ס חלק א סי' כא סעיף ח. וש"נ. (36) כן מוכח בפשטות ע"פ הברייתא דיומא, שלמדין מתשבתו שבתכם. וראה רי"פ פערלא שם, וצע"ק מה שבריי"ף ורא"ש שם ובשו"ע אדה"ז ר"ס תרח הביאו בהמשך להברייתא "יכול יהא ענוש כרת על התוספות כו" ת"ל בעצם, ולא הביאו גם "יכול כו" יהא מזהר על תוספת מלאכה כו". ואולי כי לאחר שלמדין שאינו ענוש כרת מהלשון "בעצם היום הזה" (אמור כג, כט"ל) אי"צ לשלול גם אזהרה כי גם בזה נאמר (שם, כח) "לא תעשו בעצם היום הזה" (וראה שו"ע אדה"ז שם ס"ב "אם לא הי' הכתוב מזהיר"). (37) וענין בפ"ע — היש עונש ואזהרה * בתוס' שבת וכו'. וראה מכילתא עה"פ (כ, יו"ד) ולהעיר מתו"י יומא פא, א ד"ה חד, ואכ"מ. (38) להעיר שמצינו עדי"ז גם ע"י קבלת האדם — ראה קו"א (סרס"א סק"ג) דישנו קבלת עיצומו של יום (ולא תוספת). ואז אסור אף בשבותים (משא"כ בין השמשות, או כשקיבל תוס' שבת, עיי"ש). וראה צפע"נ הל' שביתת עשור שם. וראה חידושים וביאורים

(*) אין הכוונה האם יש בו איסור ל"ת ועונש (שהרי ע"פ ההסברה שבפנים לדעת המכילתא פשוט שישנו) כ"א (כפירושו בש"ס בכיו"ב) האם מפורשים הם בתורה.

בכלל אזהרה, דברי רבי אחאי בן יאשי.
שם: ולהעיר מתו"י יומא פא, א ד"ה חד: בגמרא שם (בנוגע ליוה"כ): חמשה קראי כתיבי במלאכה חד לאזהרה דיממא, חד לאזהרה דלילא וחד לעונש דיממא וחד לעונש דלילה כו'. ובתו"י: לא ידענא אי בעינן בכל דוכתא עונש דיממא ולילא קמלאכה כגון שבתות וימים טובים וחוש"מ.

הערה 38: ראה קו"א (סרס"א סק"ג): לא נעתק מפני האריכות. שם: וראה צפע"נ הל' שביתת עשור שם: נעתק לעיל כפייענות להערה 27.

שם: וראה חידושים וביאורים בש"ס שם סעיף ז: וז"ל [ההערות דשם — כחצאי ריבוע]: ...ברין תוספת מחול על הקודש ביוה"כ"פ (שלדברי הכל מה"ת הוא) [ראה ביצה (ל, א): תוס' יוה"כ"פ מדאורייתא. יומא פא, ב. וש"נ. רמב"ם הל' שביתת עשור פ"א ה"ו (לצום ולהתענות). תושר"ע (ואדה"ז) סתר"ח (בעינוי ובאיסור מלאכה)] ובשבת ויו"ט (לפי הדעות בזה אי הוי מה"ת או מדרבנן) [ריי"ף יומא שם, רא"ש שם פ"ח ס"ח. שו"ע אר"ח (ואדה"ז) סרס"א ס"ב (ס"ד). שו"ע אדה"ז ר"ס תר"ח. ודעת הרמב"ם בזה כו' — ראה נו"כ לרמב"ם שם. ולטושו"ע כסי' רס"א, תר"ח. שד"ח כללים מערכת תיו כלל נדן] שגם כאן הוא ענין של שכנות: הזמן שלפני השבת ושלאחרי' הוא "שכן" וסמוך לשבת. וגם בזה אפ"ל בשני אופנים: (א) השכנות פועלת שייכות פנימית: מחמת שכנותו לשבת משתנה הזמן שלפני שבת ושלאחרי', ויש בו [אלא שלזה צריך להיזת גם קבלה כדמשמע מפשטות הל' בשו"ע אר"ח שם. וכן מפורש בקו"א לשו"ע אדה"ז סרס"א סק"ג. אבל להעיר דכתב שם, שגם הביה"ש הוא בכלל התוס' בע"כ אף אם הוא יום כיון שהוא סמוך לחשיכה ממש, ואף שלא קבלו הרי מקובל ועומד הוא מהר סיני. וראה ריטב"א ר"ה ט, א (ד"ה יכול קרוב לסופו) ובהמצויין לקמן הערה 45] מעצם קדושת השבת [להעיר ממכילתא יתרו עה"פ זכור: זכור מלפניו ושומר מלאחריו מכאן אמרו מוסיפין מחול על הקודש משל לזאב שהוא טורף מלפניו ומלאחריו, שהטרף נעשה דם ובשר הזאב, אבל לאיך גיסא — זהו לא בשעה שטורף והורג כ"א לאחר זמן]. (ב) הזמן עצמו אין בו מקדושת השבת, אבל מכיון שהוא בשכנות לזמן השבת, לכן חל על האדם חיוב ההכנה לשבת [ראה לשון הרמ"א אר"ח סי' רנו. והוספת אדה"ז שם: "שצריך להוסיף כו"י].

האכילה, ע"כ היא נמנעת ממנו בשעה שקיבל קדושת יו"ט של ש"ע, שבו סותר מצות סוכה ויש לו יכולת לעשות כן, פשיטא שתכף נכנס לגדר יתובי יתבי' ברוכי לא מברכי', והוה כמו בלילה, דהפה הקדוש יתעלה ב"ה שצוה מצוה סוכה ביום ההוא הוא הפה הקדוש שהתיר לו אחר שקבל עליו ש"ע.

שם: שו"ע אדה"ז סרס"ז ס"ג: וז"ל: יכול לקדש ולאכול מפלג המנחה ולמעלה אפי' אם לא התפלל ערבית עדיין, ובאכיל' זו שמבע"י יוצא י"ח סעודה א' מג' סעודות שחייב לאכול בשבת (כיון שכבר קיבל עליו תוס' שבת נעשה אצלו כשבת עצמו לכל דבר). ויש מחמירים שימשיך סעודתו בלילה עצמו שיאכל כזית לפחות אחר צה"כ כדי שיקיים ג' סעודות בשבת עצמו דכיון שג' סעודות אלו למדום חכמים ממה שנא' ג' פעמים היום אצל אכילת המן בשבת לפיכך צריך לאכלן בעיצומו של יום ולא בתוספתו. וטוב לחוש לדבריהם.

שם: וראה חידושים וביאורים בש"ס ח"א סימן כא סעיף ח: שם מסביר שלדעה שכזמן התוספת אפשר לקיים מצוות השייכות ליום השבת — הרי"ז מפני שסוכרים שזמן התוספת מתקדש בקדושת שבת כו'; והדעות שהתוס' אינה אלא לענין איסור מלאכה, היינו מפני שלשיטתם השייכות של זמן התוספת לזמן השבת אינה אלא חיצונית, ואינה בגדר שיעשה חלק מזמן השבת. (וראה לקמן פיענוח להערה 38).

הערה 36: וראה רי"פ פערלא שם: נעתק לעיל בהערה 34. שם: וראה שו"ע אדה"ז שם ס"כ: וז"ל: ותוספת זה צריך שיהא קודם בין השמשות דאלו בין השמשות עצמו (ספק יום) ספק לילה הוא ואינו נקרא תוספת, ואף אם לא הי' הכתוב מזהיר עליו הי' צריך לפרוש מספק עבירה.

הערה 37: וראה מכילתא עה"פ (כ, יו"ד): ויום השביעי למה נאמר, לפי שהוא אומר כל העושה מלאכה ביום השבת מות יומת (תשא לא, טו) עונש שמענו אזהרה מנין, ת"ל ויום השביעי וגו' לא תעשה כל מלאכה (יתרו שם), אין לי אלא עונש ואזהרה על מלאכת היום, עונש ואזהרה על מלאכת הלילה מנין, ת"ל מחללי מות יומת (תשא שם, יד), עונש שמענו ואזהרה לא שמענו, ת"ל (יתרו שם) ויום השביעי שבת לה' אלקיך, שאין ת"ל שבת אלא להביא את הלילה

(ג) ועיקר: מזה שהפוסקים (כולל השו"ע⁴¹) פוסקים כהברייתא הנ"ל "מע מן התורה להוסיף מחול על הקודש" — ולא כי שיש איסור ולא בעשיית מלאכה בהזמן לתוספת שבת מפני שהוא קדוש מצ"ע — מוכח מזה שהגמרא לא ס"ל כהמכילתא ודין התוספת הוא (כפשטות הלשון בגמרא "שבתות מנין") רק⁴² גדר ודין בגמרא⁴³.

ח. לפי ההסכרה הנ"ל כמכילתא תובן גם השייכות שבין דרשה זו במכילתא לדרשות שלפנ"ז — "מחללי מות יומת וביום השבת שני כבשים שניהם כדיבור אחד נאמרו, ערות אשת אחיך יבמה יבוא עליי שניהם נאמרו כדיבור אחד, לא תלבש שעטנו וגדילים תעשה לך שניהם נאמרו כדיבור אחד מה שאי אפשר לאדם לומר כן וכו'".

בפירוש המכילתא (בנוגע להענינים שבדיבור אחד נאמרו) כי המפרשים⁴⁴ שהחידוש הוא שבמקום שישנו

ואע"פ שזהו דוחק, כי מכיון שזהו דין בשבת עצמה, שהשבת גופא "מורפת" — מה מוסיף בזה הגמרא³⁹? מ"מ אפשר להסביר שזהו ע"ד מה שמצינו בשבת עצמה, שהיא מיקדשא וקיימא, ואעפ"כ יש מצוה "זכור את יום השבת לקדשו" — עד"ז בנדו"ד: אעפ"י שתוספת שבת הוא זמן הקדוש מעצמו, אעפ"כ ישנו גם חיוב על האדם לקדש את הזמן⁴⁰ —

אבל אי אפשר לפרש כן, כי בגמרא מדגיש בג"ל "כל מקום שנאמר שבות" שמוזה משמע:

(א) שההוספה מחול על הקודש תוכנה שבייתה ממלאכה ולא ה"לקדשו" של התוספת;

(ב) שזהו ענין השווה ביכל מקום, בשבת ביוהכ"פ וביו"ט — ולא כמ"ש עפ"י הנ"ל, שהדין לתוספת מחול על הקודש שונה בשבת מביוהכ"פ ויו"ט (שבשבת המצוה היא רק לקדש את התוספת, וביו"ט כל הענין אינו אלא חובת גמרא); .

בש"ס שם סעיף ז. (39) כי אין לומר שהגמרא בא ללמד שיש מצוה על האדם להוסיף מחול על הקודש — נוסף על הזמן שהשבת טורף מצ"ע ונתקדש בלעדו (ולהעיר מקו"א שבהערה 26). כמו שמוכרח לומר ד"הקודש" כולל גם ביהמ"ש — כי כל הכתוב מדבר בהוספה על העיקר, ולא בהוספה על התוספת. (40) לכאורה י"ל שזוהי כוונת הריטב"א ר"ה שם (ד"ה יכול קרוב לסופו). ודלא כמו שהכריחו האחרונים מדבריו (חלקת יואב ורי"פ פערלא שם) דתוס' שבת היא דוקא בקבלה. (41) רי"ף ורא"ש יומא שם. אדה"ז סרס"א ס"ד ור"ס תרח. וראה ב"י או"ח סרס"א. (42) להעיר מב' הענינים שמצינו בנוגע תוס' מחול על הקודש בשבת: בשר ודם שאינו יודע לא עתיו כו' הוא מוסיף כו' אבל הקב"ה כו' (ב"ר פ"י, ט. פרש"י בראשית ב, ב); "ויהי ערב ויהי בקר יום הששי כו', זה שעה יתירה שמוסיפין מחול על הקודש ובה נגמרה מלאכת העולם" (שם ספ"ט. מפסיקתא רבתי פכ"ג. וראה המשך הפסיקתא שם (וב"ר פ"י, ח). מפרשי המדרש והפסיקתא שם). (43) עפ"ז יומתק מה שבפוסקים ושו"ע אדה"ז (הנ"ל הערה 11) בחרו הגירסא "שאתה שוכת אתה מוסיף", ולא כבגמרא לפנינו. אבל להעיר, שבסרס"א ס"ד כתב אדה"ז "כי"מ שנאמר שבות מוסיפים כו'". (44) תשובות מהר"ם אל אשקר סי' קב מר"ש ורב האי גאון. ר"ן גאון שבת קלג, א. הליכות עולם הובא בשירי

הערה 40: הריטב"א ר"ה שם (ד"ה יכול קרוב לסופו): "ז"ל: ותוספת זה... כיון שהוסיף דבר הניכר שיש בו משום קדושה, ותוספת זה אינו בדברים ובביטול מלאכה בלבד אלא שיוסיפנו בדברים של קדושה או בתפלה או בקדוש.

הערה 41: וראה ב"י או"ח ס' רס"א: "ז"ל: ודע דתניא בפרק בתרא דיומא שצריך להוסיף מחול על הקודש, וילפינן לה מקראי, ופסקו כן הרי"ף והרא"ש.

הערה 42: מפסיקתא... וראה המשך הפסיקתא: ויום השביעי שבת לה' אלקיך, אמר רבי יודן זו שעה שמוסיפים מחול על הקודש, שבו נגמרה מלאכתו של עולם. אמר רבי חנינא פעם אחת משכני רבי ישמעאל אצל פונדקאי אחד ואמר לי כאן התפלל אבא של ליל שבת בערב שבת. אמר רבי אחא רבי יוחנן פליגי ולא הוה צריך לאתפלגה שכן מוסיפין מחול על הקודש. ועוד דסלקין מערב שבת לציפורי ואמרו כבר התפלל רבי חנינא בן דוסא בעירו. ואית דאמרי הכי דרבי מפקד לאומרי' לאבדן מכריז קמי ציבורא כל דמצלי יצלי דרמשא עד דיומא קיים.

הערה 44: תשובות מהר"ם אל אשקר סי' קב: "ז"ל: שאלה... הא דאמור רבנן זכור ושמור כדיבור אחד נאמרו מחללי מות יומת וביום השבת שני כבשים כדיבור אחד נאמרו מה ענין זה לזה ומה דמיון יש לזכור ושמור עם מחללי מות יומת וביום השבת. תשובה: דע לך כי כבר נשאלה שאלה זו בישיבה לרב שרירא גאון ולתלמידו רבינו האי גאון זכר קדושים ואבירים לברכה. והשיבו ז"ל. כל אחד מהם יש לו טעם חוץ מטעמו של חברו. זכור ושמור טעמא מאי להודיע כי מה שנכתב על לחות שניות שמעוהו ישראל ביום מתן תורה בסיני שלא תאמר נשתנו הדברים. מחללי מות יומת וביום השבת טעמא מאי להודיע שבשעה שהותר זה נאסר זה וללמד כי אין זה חלול שבת, ע"כ. וכן יש לומר באחרים... ולדברי אלו שומעין כי הן דברי קבלה

הערה 40: הריטב"א ר"ה שם (ד"ה יכול קרוב לסופו): "ז"ל: ותוספת זה... כיון שהוסיף דבר הניכר שיש בו משום קדושה, ותוספת זה אינו בדברים ובביטול מלאכה בלבד אלא שיוסיפנו בדברים של קדושה או בתפלה או בקדוש.

הערה 41: וראה ב"י או"ח ס' רס"א: "ז"ל: ודע דתניא בפרק בתרא דיומא שצריך להוסיף מחול על הקודש, וילפינן לה מקראי, ופסקו כן הרי"ף והרא"ש.

הערה 42: מפסיקתא... וראה המשך הפסיקתא: ויום השביעי שבת לה' אלקיך, אמר רבי יודן זו שעה שמוסיפים מחול על הקודש, שבו נגמרה מלאכתו של עולם. אמר רבי חנינא פעם אחת משכני רבי ישמעאל אצל פונדקאי אחד ואמר לי כאן התפלל אבא של ליל שבת בערב שבת. אמר רבי אחא רבי יוחנן פליגי ולא הוה צריך לאתפלגה שכן מוסיפין מחול על הקודש. ועוד דסלקין מערב שבת לציפורי ואמרו כבר התפלל רבי חנינא בן דוסא בעירו. ואית דאמרי הכי דרבי מפקד לאומרי' לאבדן מכריז קמי ציבורא כל דמצלי יצלי דרמשא עד דיומא קיים.

הערה 44: תשובות מהר"ם אל אשקר סי' קב: "ז"ל: שאלה... הא דאמור רבנן זכור ושמור כדיבור אחד נאמרו מחללי מות יומת וביום השבת שני כבשים כדיבור אחד נאמרו מה ענין זה לזה ומה דמיון יש לזכור ושמור עם מחללי מות יומת וביום השבת. תשובה: דע לך כי כבר נשאלה שאלה זו בישיבה לרב שרירא גאון ולתלמידו רבינו האי גאון זכר קדושים ואבירים לברכה. והשיבו ז"ל. כל אחד מהם יש לו טעם חוץ מטעמו של חברו. זכור ושמור טעמא מאי להודיע כי מה שנכתב על לחות שניות שמעוהו ישראל ביום מתן תורה בסיני שלא תאמר נשתנו הדברים. מחללי מות יומת וביום השבת טעמא מאי להודיע שבשעה שהותר זה נאסר זה וללמד כי אין זה חלול שבת, ע"כ. וכן יש לומר באחרים... ולדברי אלו שומעין כי הן דברי קבלה

הערה 44: תשובות מהר"ם אל אשקר סי' קב: "ז"ל: שאלה... הא דאמור רבנן זכור ושמור כדיבור אחד נאמרו מחללי מות יומת וביום השבת שני כבשים כדיבור אחד נאמרו מה ענין זה לזה ומה דמיון יש לזכור ושמור עם מחללי מות יומת וביום השבת. תשובה: דע לך כי כבר נשאלה שאלה זו בישיבה לרב שרירא גאון ולתלמידו רבינו האי גאון זכר קדושים ואבירים לברכה. והשיבו ז"ל. כל אחד מהם יש לו טעם חוץ מטעמו של חברו. זכור ושמור טעמא מאי להודיע כי מה שנכתב על לחות שניות שמעוהו ישראל ביום מתן תורה בסיני שלא תאמר נשתנו הדברים. מחללי מות יומת וביום השבת טעמא מאי להודיע שבשעה שהותר זה נאסר זה וללמד כי אין זה חלול שבת, ע"כ. וכן יש לומר באחרים... ולדברי אלו שומעין כי הן דברי קבלה

העשה אין הלאו כלל. לדוגמא: כשמקריבים שני כבשים ביום השבת אין מלכתחילה שום חילול שבת, זהו כעין

תנאי בהלאו⁴⁵, שאינו חל כשישנו העשה.

במלים אחרות: זה שמקריבים ביום השבת את

קרבן ירושלמי שבועות שם. וראה יפה מראה לירושלמי נדרים שם. מרכבת המשנה למכילתא. ספרי דבי רב לספרי תצא שם. (45) כ"ה בר"ג גאון ובהליכות עולם שם. אבל בתשובות מהר"ם שם "להודיע שבשעה שהותר זה נאסר זה וללמד שאין זה חילול שבת" (וראה הלשון בשאר מפרשים הנ"ל הערה הקודמת). ולהעיר מפרש"י ברכות (כ, רע"א ד"ה שב ואל תעשה) כמת מצוה לכהן "דהתם לאו כבוד הבריות הוא דדחי לית

וכ"ש שאין כאן מקום לפרש באופן אחר כו'.

שם: ר"ן גאון שבת קלג, א: וז"ל: ...ומה שנמצא בתורה ממצות לא תעשה... ודינו שכשאירע עם מצות עשה במקום אחד נקיים מצות עשה ולא נחוש לאזהרת לאו, ועיקר זה מצוי במסכת יבמות (ג, סע"ב ואילך) וכן אמרו שם... לא תעשה גרידא מנלן דדחי, דכתיב (תצא כב, יא) לא תלבש שעטנו וכתוב (שם, יב) גדילים תעשה לך, ידענו כי זה לית אינו שוה בכל דבר אלא מיוחד הוא, וכי הציווי שנאמר אחריו הוא תנאי עליו, וכי לא בא להזהיר אלא על לבישת כלאים חוץ ממצות ציצית, אבל מה שהוא מעורב מחוטי פשתן עם הטלית של צמר שהיא מצוה, אינו נכנס בו האזהרה, אלא מותר הוא, ואמר חכמים שדבר זה עיקר הוא שנסמך עליו וכי כל אזהרה, שאין עמה כרת, שבתורה כך היא דרכה, שבעת שאירע חיוב מצות עשה נדחה האזהרה שהיא לית ונקיים הציווי שהוא עושה, ותבוא מ"ע ותדחה לית כי האזהרה של לאו על זה התנאי נאמרה. ובזה הפירוש שפירשנו יסור מלבך ספק גדול שמסתפקין בו בני אדם ושואלין עליו, והוא שאומרין מאחר שאנו יודעין שאזהרת לאו קשה מציווי עשה היאך בא עשה וירחה האזהרה של לאו שהיא חמורה ממנו, ומדרך הידוע שהחמור דוחה הקל, ולא עוד אלא שפעמים שעולה על דעתן שיש בענין הזה ענין חזרה בדבר הראשון, והתשובה הוא מה שהקדמנו שהאזהרה של לאו כך נאמרה מיוחדת וכי הציווי של עשה תנאי הוא בה, וכן אמרו רז"ל מחללי מות יומת וביום השבת שני כבשים שניהן בדיבור אחד נאמרו וכו'.

שם: הליכות עולם הובא בשירי קרבן ירושלמי שבועות שם: ח"ל: והרב בעל הליכות עולם כתב ורבים יתמהו איך יבוא עשה הקל וידחה לית חמור, מפני שהעשה תנאי מלית כאלו תאמר לא תעשה כך אלא בדבר פלוני. והוא אמרם ז"ל מחללי מות יומת וביום השבת שני כבשים בדיבור אחד נאמרו, והוא ענין תנאי שכתבתי ע"ש.

שם: וראה יפה מראה לירושלמי נדרים שם: וז"ל: ...טעם היות זכור ושמור בדבור א' הוא לאשמעינן ענין דינא, נראה דכולהו נמי טעמא להכי... והנה היות שעטנו וגדילים בדבור א', מבואר דאית ליה טעמא לענין דינא לאשמעינן היתר שעטנו בציצית. והשאר אף על פי שלא מצאתי מבואר, אפשר לומר מסבא, דמחללי מות יומת וביום השבת נאמר בדבור א', ללמד שאף כהן המקריב בשבת, בחילול שבת בחולין, דלא תימא כיון דדחי שבת לצורך גבוה מדחי ליה נמי לכל מילי, וכדאמר במנחות דכל נבילה וטריפה לא יאכלו הכהנים איצטריך סד"א הואיל ואישתרי מליקה לגבייהו תשתרי נמי נבילה וטריפה וכה"ג אשכחן במכילתא פ' ויקהל, וביום השביעי, שלא יהו ישראל אומרים הואיל ומותרים בעשיית מלאכה בכ"ה, נהיו מותרים בגבולין, ת"ל וביום השביעי יהי לכם קדש ולמקום חול... וערות אחיך ויבמה יבוא עליך אפשר לומר אליבא דאבא שאול דאמר ביבמות הפוגע ביבמתו לשם נוי לשם ממון כנוגע בערוה, דלהכי אפקינהו בדבור א' לומר שפעמים שיבמה יבוא עליך והוה ליה כפוגע בערוה וכו'. ע"ש.

שם: מרכבת המשנה למכילתא: וז"ל: ויראה לומר עור דנ"מ רבה עם שיטת חז"ל פ"ק דיבמות דף ז' דפריך ותהוי הך אשת אח דבר שהי' בכלל ויצא מן הכלל לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא פירש"י שהי' בכלל דפי' עריות כי כל אשר יעשה מכל

התועבות האלה ויצא מן הכלל ללמד שאם אין לו בניס תתייבם ויתייבמו כל עריות ע"כ. ולשבר קושיא זו שניהם נאמרו בד"א דהשתא אינו במדה דדבר שהי' בכלל וכו'. דכשלמא אם בתחילה בפרשת עריות נאמר האיסור ערות אשת אחיך לא תגלה וכלל כל העריות במאמר כי כל אשר יעשה וגו' ואח"כ בפ' שני אמר יבמה יבוא עליך או שפיר הוי נידון לדבר שהי' בכלל ויצא מן הכלל משא"כ שההיתר והאיסור נאמרו בדיבור א' א"כ איסור ערות אשת אח במקום שאין לו בנים מעולם לא הי' בכלל איסור עריות, וזה ברור.

שם: ספרי דבי רב לספרי תצא שם: וז"ל: והנה הכוונה בכל הנך נלענ"ד לפ' דמשום דקראי אינון תרתוי דסתרי אהרדי דאי הא לא קיימא הא, הילכך איצטריך למימר דשניהם בדיבור אחד נאמרו. והנה זה יצא ראשונה, דקאמר רחמנא גדילים תעשה לך וכדמפי' במ"א ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם ונתנו כו' פתיל תכלת, ואמרינן (יבמות ד, ב) מדשש כיתנא תכלת עמרא וקיי"ל כגד סתם אינו אלא צמר או פשתים דילפינן מנגעים, והגע עצמך דהבגד כיתנא היאך ישים כו' תכלת דעמרא, והלא כתיב לא תלבש שעטנו כו'. וכי תימא דמשום הכי אסמכינהו קרא לומר אעפ"י שציויתך על כלאים, מ"מ בציצית שרי, דילמא לא דרשינן סמוכין אפילו במשנה תורה אלא היכא דמוכח או מופנה, דהא איכא תנא דס"ל הכי, כמ"ש התוס' פרק התכלת דף מ' בד"ה סדין בציצית כו'. וליכא למימר דאית עשה דציצית ודחי לית דכלאים, דהא אמר מר כ"מ שאתה מוצא עשה ול"ת אם אתה יכול לקיים שניהם מוטב ואם לאו יבוא עשה וידחה לית, והכא אפשר לקיים שניהם, דעיקר מצוות תכלת לא יהא אלא בכגד צמר, וכמ"ש התוס' שם, ומנ"ל דאפי' כגד פשתים חייב בתכלת. הילכך קאמר דמשו"ה נאמרו בדיבור א' לאשמעינן דהא דלא תלבש שעטנו היינו לבר מציצית אבל בציצית שרי (המשך בריים) — נעתקו לקמן בפיענוח להערה (49). וה"נ מחללי כו' וביום השבת כו' דאע"ג דאיכא למימר דאית עשה דוביום השבת ודחי לית דמחללי כו', מ"מ הכא נמי אפשר לקיים שניהם, והיינו דאה"נ שיקריבו בשבת מוסף וגם התמיד, וכדמסיים על עולת התמיד ונסכה, ומיהו היינו דוקא לענין שחיטה וזריקת הדם דא"א בענין אחר, וכן לענין ניסוך דליכא התם חילול שבת, אבל הקטרת אברים שזמנן כל הלילה ימתינו עד מוצאי שבת. משו"ה ה"נ הוצרכו ליאמר בדיבור אחד לומר בזה לא נאמר מחללי ושרי לגמרי אפי' הקטרת אברים. וכן ערות אשת אחיך ויבמה יבוא עליך דה"נ נימא אפשר לקיים שניהם, דיבמה יבוא עליך עד שיקיים שם לאחיו בישראל, דהיינו עד שתלד, וכשתלד יגרשנה מיד שלא לעבור על ערות אשת אח, הילכך נאמרה בדיבור א' למימרא הך לא תגלה לא כהך נאמר כו'.

הערה 45: וראה תורת האדם לרמב"ן ענין הכהנים ד"ה תורת כהנים בסופו: וז"ל (לאחר שמביא דברי רש"י הנ"ל בהערה בפנים): לפי פירושו דלאו דכהן כיון דליתיה אלא לאו דלא יטמא ומפיק מינה מת מצוה, הא ליתיה ללאו אלא בשאר מתים לא יטמא אלא למת מצוה או לקרובים, וכה"ג לאו דחיוי הוא, דחד שמא הוא, ולא מקיים האי אלא בדעבר על האי, אין קבורת מת מצוה בלא טומאה לעולם, אלא עשה דפסח. אי נמי סדין בציצית, כיון דעשה דפסח ולאו דכלאים משאר מצות הוא, כי אתי עשה דמת מצוה או דציצית ודחי להו האי גוונא מיקרי דחיוי, דהא אינהו גופי' מצי למעבד מצוה דפסח וציצית

הלאו⁴⁷: בנוגע להקרבת הכבשים במקדש לא נאמר הלאו מלכתחילה [ולכן נאמרו שני הפסוקים בדיבור אחד — העשה היא תנאי בהלאו]⁴⁸.

הכבשים אין זה קיום העשה דקרבת מוספים (ותמידים*⁴⁵) דשבת בלבד — שהעשה דוחה את הלאו⁴⁶ (או באופן דהותרה) — אלא זהו (גם) קשור עם

ידה דמעיקרא כשנכתב ל"ת דטומאה לא על מת מצוה נכתב". וראה תורת האדם להרמב"ן ענין הכהנים ד"ה "תורת כהנים" בסופו. *45) כי מסתבר דזה ששניהם בדבור אחד נאמרו הוא לא רק בנוגע להתחלת הענין מוספי יום השבת, כ"א גם בנוגע לסיום הענין, "על עולת התמיד גו", תמידים דיום השבת (ראה פסחים סו, סע"א שמכאן למדים דתמיד קרב בשבת). (46) להעיר מפי הרמב"ן יתרו עה"פ: כי העושה מצות אדוניו כו' ולכן מ"ע גדולה ממל"ת כמו שהאבה גדולה מהיראה כי המקיים ועושה כו' ולכן אמרו דאתי עשה ודחי ל"ת. וראה אגה"ת רפ"א. (47) להעיר מביאור הצפע"נ בנוגע להקרבה בכמה ע"פ נביא — ראה בארוכה חידושים וביאורים בש"ס חלק א' סימן לד ס"א, ס"ד"ה, וש"נ. ואולי שייך (גם) להמבואר לקמן סעיף ט'. ואכ"מ. (48) ולכאורה י"ל שזהו החידוש במכילתא על המבואר בש"ס: בנוגע לכלאים בציצית* למדין (יבמות ד, א ואילך. וראה פרש"י מנחות מ, רע"א) היתרו מפני שסמכו זל"ז, דכזה י"ל הלאו קיים ונאמר בפ"ע וכא הכתוב לומר שמצות ציצית דחה**.* וכפשטות הלשון והסוגיא בש"ס דלמדין מכלאים בציצית דעשה דוחה ל"ת (ראה רמב"ן שם ד, ב ד"ה הא דקאמרינן). ואפי' לדעת ר"ת (הובא ברמב"ן שם. תוס' מנחות מ, ב ד"ה תכלת. ועוד) הרי"ז הותרה. ועד"ז י"ל החילוק בין המכילתא והש"ס בנוגע ליבום ותמיד (וראה מרכבת המשנה למכילתא כאן. ולהעיר מהאמונות והדעות להרס"ג (מאמר ג' ד"ה ואחרי הדברים האלה "הרביעית"). ובצפע"נ ה' שבת פ"ב ה"ב: לא ר"ל אם דחי' או הותרה רק לגבי חולה (שיש ב"ס) אין (כל ענין השבת). וצע"ק בר"ג גאון שם, שמפרש באופן הנ"ל כל הדין דעשה דוחה ל"ת (* ראה מרכבת המשנה למכילתא כאן "ואפשר לומר דאתי למשרי כלאים בציצית לרבנן ריש יבמות דף ה', ע' שם"). (** ראה גם ספרי דבי רב לספרי שם, שמחסימכות — לא היינו אומרים כן.

שם: וראה פרש"י מנחות מ, רע"א: בגמרא: תנו רבנן סדין (רש"י: של פשתן) בציצית ב"ש פוטרין וב"ה מחייבין. ובפרש"י: ב"ש פוטרין, מן הציצית דלא דרשינן סמוכין למשרי כלאים בציצית. האי דנקט לשון פטור וחייב ולא נקט לשון אוסרין ומתירין, משום דציצית חובה הוא לבגד ואפי' אינו לובשה, ואיסור והיתר נמי בהא תליא, וכיון דלב"ש פטור, הוי להו כלאים שלא במקום מצוה ועובר עליהם משום כלאים. וב"ה דמחייבי ל" בציצית דדרשינן סמוכין ואין כאן משום כלאים ומותר ללובשן כו'.

שם: ראה רמב"ן שם ד, ב ד"ה הא דקאמרינן: בגמרא שם, דלתנא דבי ר' ישמעאל, דאליבי' ילפינן היתר כלאים בציצית מדאיתיר צמר ופשתים למסמכי' לגדילים תעשה לך, צריכים אנו ללימוד זה דוקא, דס"ד שצריך צמר לצמר ופשתים לפשתים, אבל צמר לפשתים ופשתים לצמר לא, "כתב רחמנא צמר ופשתים דאפילו צמר לפשתים ופשתים לצמר (רש"י: קמ"ל דרשא דסמוכין למשרי כלאים בציצית). וברמב"ן: הא דקאמרינן כתב רחמנא צמר ופשתים דאפילו צמר לפשתים ופשתים לצמר פי' ולית לן דר"ל דאמר לקמן (כ, ב) כ"מ שאתה מוצא עשה ולא תעשה אם אתה יכול לקיים את שניהם מוטב ואם לאו יבוא עשה וידחה ל"ת דהא פשתים לצמר יכול לקיים את שניהם הוא ואפי"ה דחי והכי נמי אמרינן עלה במנחות (מ, א). ויש שסובר דריש לקיש בעלמא איתמר אבל כלאים בציצית לגמרי הותר מסמוכין והיה דמנחות דחי' בעלמא היא, ולא נהירא לי בשמעתי דהא מהכא גמרינן לכל התורה דאתי עשה ודחי ל"ת וא"כ נימא אפי' בדאפשר לקיים את שניהם לדחי דומיא דציצית אלא ש"מ בציצית נמי איתמר.

שם: תוס' מנחות מ, ב ד"ה תכלת: בגמרא: אמ"מ אמר שמואל תכלת אין בה משום כלאים ואפילו בטלית פטורה וכו'. ובתוס': מדקאמר ואפילו לא קאמר אפילו בלא וי"ו, משמע דכלא טלית פטורה איצטריך לאשמועינן דתכלת אין בה משום כלאים... ואור"ת דה"נ אשמועינן דאפילו בלילה אין בה משום כלאים אע"ג דלאו זמן ציצית היא דלגמרי התיר הכתוב כלאים של ציצית וכו'. ע"ש. שם: וראה מרכבת המשנה למכילתא כאן: נעתק לעיל בפיענוח להערה 44.

שם: ולהעיר מהאמונות והדעות להרס"ג (מאמר ג' ד"ה ואחרי הדברים האלה "הרביעית"): וז"ל (בחרגוס קאפח — מדבר שם ע"ד השבושים של הטועים שדמו לראות במקרא ענינים שיש בהם בטול

כי לא עבר עליהו בלאו, אי נמי בעשה מצוה הוא דדחיא להו. ודמיה הא מילתא להיהא מילתא דמס' יבמות (ז, א) דאמרי' התם שאין עשה דוחה ל"ת שיש בו כרת, ויבמה האסורה עליו איסור ערוה אינה עולה כלום, והיא גופא, מצות יבום, ל"ת של כרת הוא, דאשת אח כרת יש בה. אלה עאשה דיבמה לגבי לאו דאשת אח לא מיקרי דחוי, דהא לית' אלא כהכי, וערות אשת אחיך לא תגלה, אלא במקום שאין בנים ליבום ולית' לכרת ולא ללאו כהכי, דהא לא מצי ליבם אלא כהכי. והכי נמי גבי שבת אשכחן עבודה דדחיא שבת, ולא גמרינן מהתם דאתי עשה דוחי ל"ת שיש בו כרת משום דדבר שהי' בכלל ויצא מן הכלל הוא, ולית' ללאו כהאי, והכי נמי לענין כ"ג ונויר ליכא למיגמר מיני' דכבוד הבריות לדחי ל"ת דכלאים ושאר מצות כו'. (ע"ש). הערה 46: להעיר מפי הרמב"ן יתרו עה"פ: וז"ל: ...ואמת הוא ג"כ כי מדת זכור רמזו במצות עשה והוא היוצא ממדת האהבה והוא למדת הרחמים כי העושה מצות אדוניו אהוב לו ואדוניו מרחם עליו, ומדת שמור במצות לא תעשה, והוא למדת הדין ויוצא ממדת היראה, כי הנשמר מעשות דבר רע בעיני אדוניו ירא אותו, ולכן מצות עשה גדול ממצות לא תעשה כמו שהאבה גדול מהיראה, כי המקיים ועושה בגופו ובממונו רצון אדוניו הוא גדול מהנשמר מעשות הרע בעיניו, ולכן אמרו דאתי עשה ודחי לא תעשה.

שם: וראה אגה"ת רפ"א: וז"ל: ...עבר על מצות עשה ושב אינו זו עד שמוחלין לו עבר על מל"ת ושב תשובה תולה ויה"כ מכפר. (פי' דאע"ג דלענין קיום מ"ע גדולה שדוחה את ל"ת. היינו משום שע"י קיום מ"ע ממשיך אור ושפע בעולמות עליונים מהארת אור א"ס ב"ה וכו').

הערה 47: ראה בארוכה חידושים וביאורים בש"ס ח"א סי' לד ס"א, ס"ד"ה: שם מבאר — עפ"מ"ש בירושלמי (מגילה פ"א הי"א) עה"פ (מלכים א יח, לו) ובדברך עשיתי — "בדיבורך עשיתי" — שהקרבה בכמה ע"פ נביא אין העברה על דין תורה, שדחוי' או הותרה היא עפ"י המצוה דאליו (לנביא) תשמעון, אלא שכך ניתן הדין מתחילה שעפ"י נביא מותרים (ומצויים) להקריב בכמה.

הערה 48: יבמות ד, א... וכפשטות הלשון והסוגיא בש"ס: שם ג, ב... דאמרינן אתי עשה ודחי לא תעשה... מנלן דדחי, דכתיב לא תלבש שעטנו (רש"י: וסמך ל"י) גדילים תעשה לך (רש"י: ודרשינן סמוכין ושרינן כלאים בציצית, אלמא עשי עשה ודחי ל"ת) וכו'. ע"ש. וראה לקמן בפיענוח ל"ראה רמב"ן כו'.

נאמרו בסמיכות אחד לשני⁵¹ כבכל תנאי; למה צריכים שני הציוויים להיאמר "בדיבור אחד"⁵² דוקא, באופן "מה שאי אפשר לאדם לומר כן"?

ומוכח מזה (שנאמרו "בדיבור אחד") שלא רק שהעשה היא תנאי בהלאו (שבמקום העשה לא נאמר הלאו מלכתחילה), אלא יתירה מזו: הלאו והעשה תוכן אחד להם⁵³ כשם שקדושת השבת הוא ענין אחד, המתבטא בכמה פרטים (כולל גם השלילה ד"מחללי": ההמנעות מחילול שבת מקדש אותה), כך גם ע"י הקרבת הכבשים מקיימים את (שלילת) מחללי כו'⁵⁴; כשלא מקריבים את הקרבנות בשבת, חסר לא רק קיום המ"ע דהקרבת מוספים (ותמידים⁵⁵) בשבת, אלא שזהו

ובהמשך לזה מביא במכילתא⁴⁹ הדרשה "זכור מלפניו ושמור מלאחריו מכאן שמוסיפין כו' משל לזאב כו'" — הדין דתוספת שבת אינו (רק) דין בהגברא, אלא דין בשבת עצמה שקדושתה מתפשטת "מלפניו ומלאחריו"⁵⁰.

מ. בעומק יותר: בהבאת הדרשה "זכור מלפניו ושמור מלאחריו וכו'" בהמשך לדרשה הנ"ל ("שניהם בדיבור אחד נאמרו") מלמד במכילתא עוד ענין בזה ש"הזאב טורף כו'", ובהקדים:

לכאורה הפירוש הנ"ל בנוגע להענינים שבדיבור אחד נאמרו עדיין אינו ביאור מספיק: בכדי להשמיענו בלימוד הנ"ל, שהעשה היא כתנאי בהל"ת, היי מספיק אילו

דיבמות שם. וירוע השק"ט במפרשים בכל הנ"ל. ואכ"מ. (49) ראה גם משכיל לדוד בפרש"י יתרו עה"פ. ספרי דבי רב לספרי תצא שם. (50) ע"פ הנ"ל אולי י"ל שגם כ' הדרשות שלאח"ז "תהא זוכרו מאחד בשבת כו' מתקנו לשם שבת, תהא מונה לשם שבת" — הם בהמשך להסברא הנ"ל, שהוא מצד התפשטות דקדושת שבת ככל ימי השבוע (לא רק חיוב גברא לחודא). ולהעיר מערכי הכינוים (לבעל סה"ד) ע' זאב, שמביא מש"כ בזית רענן כפי' משל לזאב שבמכילתא (ויל"ש) הנ"ל — "משל אותו לזאב אפשר כי שבת חוטף ניצוצי קדושה שנבלעו בימות החול כו'" — ומוסיף: וזה הענין כי מיום ד' נקרא קודם שבת שיבא וימשוך עד ג' לאחר השבת ומה"ט מבדילין על כוס עד יום ג'. (51) וגם ע"פ המבואר לעיל הערה 48 — הרי אפשר ללמוד זה מאיזה לימוד שייאמר אצל הלאו (ראה פי' שו"ת החוות יאיר (סי' צה) בפרש"י ברכות שם). (52) לפי' היפה מראה לירושלמי נדרים (פ"ג ה"ב) ש"נאמרו בדיבור אחד" מלמד דלא תימא דאישחרי לגמרי*, במחללי מות יומת — דגם כהן המקריב בשבת חייב בחילול שבת בחולין, וערות אשת אחיך — הפוגע ביבתו לשם נוי כו' נשאר הלאו דאשת אח כו'. אבל בפשטות זה שנאמרו בדיבור אחד מלמד היתר (כמ"ש רוב המפרשים). (53) ועד"ז י"ל בענין הא' שם "זכור ושמור", שזה שלמדין ש"כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה" כנ"ל, הוא כי "בדיבור אחד" מלמד ששניהם ענין אחד.

לתורה): הרביעי, הקרבת הקרבן בשבת לאחר שנאסרה בו המלאכה, וגם זה אינו ביטול אלא ממה שמחזק דחיית הבטול, כי תורת הקרבן היתה לפני השבת, ולא יתכן שתאסרהו תורת השבת לפי שאז יהי בטול, לפיכך אסרה שאר המלאכות זולתי הקרבן והמילה שקדמו לפני'.

שם בשוה"ג הב': ראה גם ספרי דבי רב לספרי שם: נעתק לעיל בפיענוח להערה 44.

הערה 49: ראה גם משכיל לדוד בפרש"י יתרו עה"פ: ז"ל: הקושיא מבוארת דבשלמא בכלהו אידך ניהא דמשום דמשמע לכאורה ששני המאמרים סותרים זה את זה, משום הכי איצטרך למימר בדיבור אחד, כלומר, אע"פ שצויתך שלא לעשות מלאכה בשבת, מ"מ הפה שאסר הוא הפה שהתיר בעבוד' מקדש, וכן כולם, אבל בזכור ושמור אין זה ענין לזה, ואמאי הוצרך לאמרם בדיבור אחד. והרא"ם ז"ל האריך בזה ע"ע. ולע"ד נ' לפ' בפשיטות במאי דסיימו שם במכילתא, וז"ל זכור מלפניו ושמור מלאחריו מכאן אמרו מוסיפין מחול על הקודש, ע"כ, והשתא א"ש, דלכאורה זה סותר לזה, דכיון דמוסיפין אותן שעות בכניסת השבת, ש"מ דחשבינן לאותן שעות לילה, שאנו נותנין להן קדושת שבת, א"כ ביציאתו נמי נחשוב אותן השעות לילה ונאמר כבר עברה שבת, מש"ה אתא רחמנא והזהיר בדבור א' זכור ושמור, מלפניו יש לך לחשוב אותן השעות כלילה, ולאחריו, כלומר ביציאתו, יש לך לחשבן כיום כרי שתוסיף מחול על הקודש מלפניו ומלאחריו.

שם: ספרי דבי רב לספרי: שם הוא עדהנ"ל בפיענוח הקודם. הערה 51: ראה פי' שו"ת החוות יאיר (סי' צה) בפרש"י ברכות שם: ז"ל: ... דברי מאיר עיני גולה רש"י ז"ל, דס"ל דודאי אם היתה היתר טומאת כהנים למת מצוה נלמדת ממ"ש תורה גבי מת מצוה

ללמוד דדחי' לטומאת כהנים, אז היתה נקראת שפיר דחי' כמו שרבתה תורה גבי מילה ביום ואפי' בשבת כבפר"א במילה (שבת קלב, א) ובכה"ג גבי במועדו דתמיד ופסח דדוחין לשבת ככפ' אלו דברים בפסחים (סו, א). משא"כ היתר טומאה למת מצוה גלי לן. קרא גבי לאו דטומאת כהנים, מקרא דלאמו ולאחיו לא יטמא לומר לך דמ"ש לא יטמא לא נאמר כלל על מת מצוה, ובאם אינו ענין ע"כ אתא לדיוקא. והיטב אשר רש"י דקדק בלשונו הקדוש, דמעיקרא כשנתן ל"ת וכו', כוונתו דמל"ת גופי' נילף לאפוקי מת מצוה וכו'. ע"ש בארוכה.

הערה 52: וכ"ה במרכבת המשנה למכילתא: בנוגע למחללי מות יומת מעתיק דברי היפ"מ ודוחה דבריו, וז"ל: "ואינו מחזור, דהא שחיטה בזר כשירה ושחיטת קרבן דוחה שבת ואעפ"כ הוזהרו ישראל אשבת, ומהי תיתי למשרי גבי כהן, ועוד הא ילפי חז"ל פרק אד"מ דף לו מקראי דאין קרבן יחיד דוחה שבת ומהי תיתי שיהא שבת נדחי' בחולין לגבי כהנים". ומפרש: "ומצינו מימר בהא דאפילו קרבנות ציבור דדחו שבת מכל מקום מכשירין שאפשר לעשות מערב שבת לא דחו שבת כמבואר בפסחים דף ס"ח, וזהו דאשמעינן קרא מחללי מות יומת וביום השבת שני כבשים, ירצה אפילו בדברים שהתרחי לך לדחות את השבת יש בהם חיוב מיתה והיינו מכשירי קרבן, ולאפוקי מדר"א". ובנוגע לערות אשת אחיך (לאחרי שמעתיק דברי היפה מראה): "ואפשר לומר עוד דלכך נאמרו בדיבור אחד מיצרך לאשת אחיו שלא הי' בעולמו, ולהכי נאמרו בדיבור אחד דבזמן שהוא בערות אשת אחיך אז יבמה יבא עלי', אבל אשת אחיו שלא הי' בעולמו שלא הי' בגדר אשת אח בחייו אינו כמצוה דיבמה יבוא עלי'" (המשך דבריו נעתקו לעיל בפיענוח להערה 44).

הערה 55: זבחים צ א, רע"א. . . וראה זבחים שם: שם צ, סע"ב: איבעיא להו תריר ומקודש איזה מהם קודם... תא שמע, תמידין

האופן האי נמצא, שזהו רק בנוגע לעצם המעל"ע דשבת, אבל לא תוספת שבת (שיש לו גדר בפני עצמו); ולפי אופן הכי שתוספת שבת הוא גדר וחלק בקדושת השבת (יש בה אותה קדושה דהשבת עצמה) — גם תוספת השבת נכללת בנקודה אחת של המעל"ע דשבת⁵⁹. וגם ענין זה מרומז במשל הזאב שטורף מלפניו מלאחריו: החידוש בזה הוא לא רק שהזאב הוא זה שטורף מלפניו ומלאחריו (ולא שאחרים נותנים לו) — ובעניינו (כשבת): שההוספה נפעלת ע"י השבת גופא — אלא שאכילת הזאב היא באופן ד"טורף ואוכל"⁶⁰, וממילא הרי הוא "טורף ואוכל" — מלפניו ומלאחריו; ועד"ז בשבת: גדר הקדושה דשבת הוא גם כהתוספת "מלפניו ומלאחריו", וכנ"ל.

בגדר "מחללי" — חילול שבת (ומזה מובן בשאר הענינים)⁵⁶. י. ועפי"ז י"ל, שבסמיכות הדרשות כוונת המכילתא ללמדנו שעד"ז הוא בנוגע להענין שהשבת "טורף מלפניו ומלאחריו": אין הפירוש שבשבת ישנם שני דינים נפרדים — קדושת השבת שביום זה עצמו, וה"טורף", התפשטות הקדושה מלפניו ומלאחריו — אלא הם אותה קדושת השבת עצמה, הגדר דקדושת השבת תוכנו הקדושה של המעל"ע (כ"ד שעות), של יום השבת ביחד עם הקדושה שלפניו ולאחריו. — [ו"ל הנפק"מ בין שני האופנים: א) אם אפשר לצאת קיום מצות דשבת — בתוספתו (קידוש היום וכו')⁵⁷. ב) את"ל שהשבת היא נקודה אחת⁵⁸ — מסתבר שלפי

שבת מוסיפה בקדושת קרבן תמיד שלו (זבחים צא, רע"א), שי"ל כן הוא גם לאידך גיסא. ולהעיר מהזכרת שבת בתפלת שחרית דשבת דכנגד תמיד תקנה⁵⁶ וראה זבחים שם: אטו שבת לתפלת מוספין אהני לתפלת מנחה לא אהני. (56) להעיר מפקוד"נ שדוחה שבת להדיעה (יומא פה, ב במכילתא תשא לא, יג. טז) שלמדין ממש"נ (תשא שם, טז) "ושמרו בני ישראל את השבת" [וראה אוה"ח שם, יג: עוד ירמוז כאומרו את שבתותי לתת טעם למה אני אומר לך שתחלל שבת על החולה אין זה קרוי חילול אדרבא זה קרוי שמירת שבת]. אלא ששם נאמר את שבתותי לתת טעם למה אני אומר לך שתחלל על החולה אין זה קרוי חילול אדרבא זה קרוי שמירת שבת]. אלא ששם נאמר "חלל עליו שבת אחד כדי כו". משא"כ להמבואר בפנים. (57) ראה הערה 35. (38) ראה מפענח צפונות פ"ג ס"י. וש"נ, אבל שם דבשבת כל רגע הוי מציאות בפ"ע. וראה חידושים וביאורים בש"ס ח"א סי' ה כפי המכילתא שבהערה הבאה. (59) ו"ל דנפק"מ קודם שנאמר הציווי "מחללי" מות יומת" (שממנו למדין במכילתא תשא עה"פ, שלא יהו ישראל אומרין הואיל וחללנו מקצתה נחלל את כולה), דאז גם אם חללו רק תוס' שבת הרי"ז בגדר ד"חללנו מקצתה" — ראה בהמובא במפענח צפונות שם. חידושים וביאורים בש"ס שם. (60) תענית ה, א.

פרטי, וזה נקרא הרכבה שכינית ומרבין במכילתא (מחללי) מות יומת אפי' כהרף עין] מחללה כל רגע ורגע, ונ"מ קטן שהגדיל בסוף שבת רגע אחת הביא כ' שעות חייב מיתה על רגע, וכן הוא ביבמות דף לג ודף לב וכ"מ, אבל ביוה"כ הוא הזמן עצם ואין מתחלק כלל ונקודה אחת כל היום, ואם קטן נתגדל באמצע יוה"כ אין צריך מן התורה להתענות, דעצם אין מתחלק וגדר הרכבה מוגית, ולכך יש כרת פרטי על הלילה והיום, ע"י יומא דף פא, ע"ש בתוס' ישנים נועי' כריתות יד], ובאמת נעלם מהם דברי המכילתא פ' יתרו ותשא, רק ג' דילן לא הביאו זה רק דגבי שבת כל רגע ורגע מציאות בפ"ע א"צ קרא, אבל יוה"כ דהוי נקודה בלא חלוקה צריך לחלק בין לילה ליום. . . בצ"פ מהד"ת, דף 54: ככר כתבתי דלגבי צום הוי הלילה נקודה בפ"ע והיום נקודה בפ"ע, אבל לגבי שבת הוה כל רגע ורגע נקודה בפ"ע. וכי' ע"ש.

קודמין למוספין ואף ע"ג דמוספין קדישי (רש"י: שהמוספין שם שבת עליהן שהם באים חובה לה, והתמידין באין אף בחול), אטו שבת למוספין אהני לתמידין לא אהני (רש"י: כיון דהאידינא קרבי אף הם שם שבת עליהם). . . ת"ש, דאמר ר' יוחנן הלכה מתפלל אדם של מנחה ואח"כ של מוספין (רש"י: במסכת ברכות כח, א) אמרינן הוי לפניו שתי תפילות של מוספין ושל מנחה, ופליגי ר' יהודה ורבנן, וקא"ר יוחנן הלכה כדברי האומר מתפלל של מנחה ואח"כ מתפלל כו'), אטו שבת לתפלת מוספין אהני לתפלת מנחה לא אהני כו'.

הערה 56: כדי כו': כדי שישמור שבתות הרבה.
הערה 58: ראה מפענח צפונות פ"ג פ"י: וז"ל: בשו"ת צ"פ דווינסק ח"ב סי' לב: הגה באמת גם בשל תורה יש נ"מ בין שבת ליוה"כ בגדר הזמן, דשבת הוה הזמן דבר מצטרף וכל רגע ורגע זמן